

הזדמנות שהוחמצה? הניסיון ליצור מגעים ישירים בין ישראל ומצרים ערב מלחמת ששת הימים

הפרוטוקול שלפנינו נרשם כדיון בעל אופי אקדמי, בעיקרו של דבר, בין אישים מכמה וכמה מגזרים בחברה הישראלית בנוגע למערכת היחסים בין ישראל ומצרים. הדיון נערך בביתו של ראש 'המוסד', מאיר עמית, ב-27 בנובמבר 1966, ועם משתתפיו נמנו, בין השאר: חברי הכנסת יזהר הררי ונתן פלד והח"כ בדימוס יעקב ריפתין; העיתונאים שלמה גרוס, שמואל שניצר ואראל גינאי; הפרופסורים שמואל אייזנשטדט ודוד איילון מן האוניברסיטה העברית בירושלים. כן זומנו לפגישה אנשי צבא בכירים, ובהם אנשי המודיעין אלוף (מיל') יהושפט הרכבי ואלוף אהרן יריב, ואלופי-המשנה דוד כרמון ושלמה גזית. נציגו הבכיר של משרד החוץ היה מרדכי גזית. מטעם 'המוסד' הגיעו, מלבד בעל-הבית, אלוף הר-אבן, יצחק אורון, אפריים הלוי ומנחם נבות.¹ השאלה הקונקרטית שעמדה בפני משתתפי הדיון הייתה: האם אפשר לקדם את מערכת היחסים בין ישראל ומצרים בכיוון של הידברות לקראת הסדר כזה או אחר, ובאילו דרכים ייעשה הדבר.²

ברקע לדיון זה נמצאו התפתחויות חשובות מאוד ביחסי ישראל ומצרים - שטרם זכו לחשיפה מחקרית רחבה. תחילתן של התפתחויות אלה הייתה בחודשים הראשונים של 1966, עם ראשית התקדמותו של מהלך מדיני-אסטרטגי נועז ומרחיק-לכת שנועד להביא לפגישה בדרג בכיר בין נציגים משתי המדינות. סימנים רבים מעידים כי היוזמה למהלך הייתה של אישים בכירים במצרים וכי בכירים מהם, לרבות עבד אל-יחכים עאמר, סגנו הראשון של הנשיא נאצר ושר ההגנה, היו בסוד המהלך.

1. ראו תזכיר משרד החוץ, פגישה בביתו של מאיר עמית, 27 בנובמבר 1966, חצ 4091/19, ארכיון מדינת ישראל.

2. בשיחה באותה תקופה עם אנשי שגרירות ארצות-הברית בישראל הבהירו אנשי מחלקת המזרח-התיכון במשרד החוץ כי המחלקה עברה באחרונה ארגון מחדש מתוך מגמה להרחיב את תחומי פעילותה, להגיע למגעים במגוון רחב ביותר של תחומים עם גורמים בעולם הערבי, וליצור אווירה פסיכולוגית מתאימה להסדר ישראלי-ערבי. דיווח שגרירות ארצות-הברית בישראל אל מחלקת המדינה, 18 במאי 1966, NND 959000, National Archives of the United States.

הרקע ליוזמה המצרית

המהלך המצרי היה עשוי לבטא חששות ומצוקות שליוו את ההנהגה במצרים בתקופה הנידונה, בין השאר על רקע הגורמים הבאים:

- א. מעורבותה הצבאית הנמשכת של מצרים במלחמת האזרחים בתימן. באותה תקופה היה נראה כי הצבא המצרי אינו מצליח להגיע להכרעה במלחמה זו, וכי התמשכות המלחמה עלולה לפגוע קשות ביוקרתה של מצרים ובמעמדה בזירה הבינ-ערבית והבינלאומית. ייתכן כי מצרים קיוותה שחתימה על הסדר כזה או אחר עם ישראל תסייע לה בשני כיוונים אפשריים: עידוד הממשל האמריקני 'ללכת לקראתה' בנוגע להסדר בעיית תימן (אולי באמצעות לחץ על סעודיה, יריבתה העיקרית של מצרים בתימן); ולחלופין, מתן אפשרות להזרמת כוחות מצריים גדולים יותר לתימן, במגמה להשיג הכרעה במלחמה, מבלי לחשוש שישראל תנצל זאת כדי לפגוע במצרים.
- ב. החשש כי פעילותה הלוחמנית המתמשכת של סוריה נגד ישראל תגרוור את מצרים לעימות מלחמתי עם ישראל במועד לא נוח למצרים. מאז תום מבצע קדש, בשלהי 1956, הרבה הנשיא נאצר להבהיר כי מלחמה נגד ישראל אינה אופציה ראלית בעתיד הנראה לעין, משום שספק אם בתקופה זו יתמלאו שלושה תנאים חשובים: 1. עליונות צבאית ערבית על ישראל; 2. אחדות העולם הערבי; 3. הקשר בינלאומי מתאים.³ מכאן התבקש אפוא שעל מצרים לחתור, בשלב זה, להקפאת הסכסוך ולסיכול הכוונות הסוריות.
- ג. ההערכה כי ישראל קרובה מאוד לפריצת-דרך במאמציה לפתח לעצמה אופציה גרעינית. פריצת-דרך כזאת, בהיעדר הבנות נאותות עם ישראל ועם מעצמות המערב, הייתה עלולה ליצור עובדות אסטרטגיות חדשות שיפגעו קשות במעמדה של מצרים באזור ובמאזן הכוחות שלה עם ישראל. מנגד, הדעת נתנה כי הסדר מצרי-ישראלי כולל התייחסות ממשית לפעילות הגרעינית של ישראל.⁴

3. ראו דברי שאול ברחיים, תזכיר משרד החוץ, 17 בינואר 1967, חצ 19/4091, ארכיון מדינת ישראל. על מדיניותה של סוריה בתקופה הנידונה, ראו: Yaacov Bar-Siman-Tov, *Linkage, Politics in the Middle East: Syria Between Domestic and External Conflict, 1961-1970*, Boulder Colo. 1983

4. בהתייחסו למדיניות המצרים בשאלה הגרעינית, כתב מרדכי גזית: 'בנושא הגרעיני נוקט נאצר בכלל שכאשר אפשר לשתוק הוא עושה זאת. עובדה שנאצר שתק בנושא מדצמבר 1960 ועד אמצע 1966. נאצר שותק גם כיום מכיוון שארצות-הברית מרגיעה אותו בנושא [על-ידי מסירת דיווח למצרים על תוצאות הביקורים של נציגים אמריקנים בכור בדימונה]. זהו למעשה תירוץ שהוא מחפש כדי לדחוק את המועד בו יתפוצץ העניין'. תזכיר משרד החוץ, 17 בינואר 1967, חצ 4091/19, ארכיון מדינת ישראל. על פיתוח האופציה הגרעינית בישראל והמאבק המדיני סביבה, ראו: זכי שלום, 'תגובות מעצמות המערב לנוכח חשיפת הקמתו של הכור הגרעיני בדימונה בראשית שנות השישים', עיונים בתקומת ישראל, 4 (1994), עמ' 136-174. וכן, זכי שלום,

ד. רצונה של מצרים לקבל סיוע אמריקני מסיבי שיאפשר לה לצאת ממצוקה כלכלית קשה. להנהגה המצרית היה ברור כי חתירה להסדר עם ישראל תעלה מאוד את קרנה בדעת-הקהל בארצות-הברית, ותאיץ את נכונות הממשל לקדם את מתן הסיוע המבוקש.⁵

מטבע הדברים, אילו נתממשה היוזמה האמורה אולי היה בכך כדי למנוע אירועים קשים שפקדו את המזרח-התיכון לאחר מכן, ובראשם מלחמת ששת הימים, וממילא לשנות כליל את פניו של האזור ואת פניה של מדינת ישראל בימינו.

גלגוליה של היוזמה המצרית

פרשת היוזמה המצרית תוארה בפרוטרוט במאמרו של מאיר עמית, 'מגעים חשאיים לקראת שלום: הזדמנות שהוחמצה'. מאותו מאמר אנו למדים כי ראשית מעשה, מבחינתו של עמית, הייתה כאשר קצין חיל-האוויר המצרי (בדרגה מקבילה לאלוף) מחמוד חליל, שעמד בקשר עם 'המוסד', העביר לו הזמנה לבקר במצרים - כדי להיוועד עם עבד אל-חכים עאמר ועם אישים אחרים בהנהגת מצרים.

בעקבות מספר פגישות עם חליל, באירופה, התרשם עמית כי מדובר ביוזמה רצינית, המחייבת התייחסות נאותה מצד ישראל. 'יצאתי מן הפגישה' [עם חליל], כך כתב לראש הממשלה ושר הביטחון באותה תקופה, לוי אשכול, כבר בראשית המגעים,

⁵ 'מדיניות "פרופיל נמוך" ל"אסטרטגיית הכתישה" - ממשל קנדי והתייחסותו לפעילותה הגרעינית של ישראל 1962-1963', עיונים בתקומת ישראל, 5 (1995), עמ' 126-164. כן ראו: Shlomo Aronson, *Israel's Nuclear Programme: The Six Day War and its Ramifications*, London 1999; Shlomo Aronson, *The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East: Opacity, Theory and Reality, 1960-1991*, New York 1992.

בדיון במשרד החוץ על מגמותיה של מצרים בתקופה הנדונה אמר מרדכי גזית: 'המשבר של נאצר הוא משבר משולש. הוא חל על שלוש השאיפות המוצהרות שלו: בנושא הסוציאליזם הערבי הוא הגיע לשוקת שבורה במצרים. בנושא האיחוד הערבי הוא הגיע עד למשבר חריף של הקיטוב. בנושא ישראל הוא מודה בפה מלא שאין הוא יכול כרגע לפעול. השאלה היא אם מול משבר משולש זה אין אצלו הרהורי תשובה'. תזכיר משרד החוץ, 17 בינואר 1967, חצ 4091/19 ארכיון מדינת ישראל. תזכיר של משרד החוץ המתייחס לצרכיה הכלכליים של מצרים בתקופה הנדונה קובע: 'הניסיון למד שגם מעצמות שניסו באמצעים ניכרים להניא את מצרים מפעולות מסוימות, הצליחו בכך רק לגבי נושאים שוליים. כך, לדוגמה, הצליחה ארצות-הברית לשכנע את מצרים להפסיק את מעורבותה בקונגו, אך לא הצליחה לשכנעה לצאת מתימן. לאחרונה הציעה כוויית למצרים חמישים מליון לירות שטרלינג תמורת הסכם לפינוי הצבא המצרי מתימן. מצרים סירבה'. תזכיר משרד החוץ, 'נושאים להידברות עם מצרים', 17 בינואר 1967, חצ 4091/19 ארכיון מדינת ישראל.

'בהרגשה כי אכן נפתח סדק צר של הידברות ועלינו להיאחז בו ולא להרפות ממנו. בן-שיחי הוא אחד מאנשי הצמרת של השלטון במצרים. נדמה לי כי זו הפעם הראשונה שנתגלגל לידינו מגע ישיר כזה. אם התרשמותי היא נכונה, קיים אצל נאצר רצון לגשש לאיזושהו מגע או קשר. לפי עניות-דעתי, עליך להירתם לעניין בכל מאודך, וייתכן כי תוכל לרשום היסטוריה שלא הייתה עוד כמותה. אני יודע ומכיר את הקושי ואת הסיכון. אך נדמה לי שעלינו לעשות צעד של רצון ומחווה אשר חייב להיערך אפילו רק לשם ההיסטוריה... אסיים בתקווה כי אנו מרושמים ומדברים על גל אחד, וכי הצלחתי להעביר לך את התרשמותי ואמונותי כי אנו עומדים לעשות כאן היסטוריה'.⁶

בכלל הנושאים שמאיר עמית היה אמור לדון בהם במצרים הייתה, בראש ובראשונה, בקשה-תביעה ישראלי סדיר למצרים מלווה בסך 30 מיליון דולר בתנאים נוחים. הרושם שנוצר היה כי מימוש המלווה הזה הוא תנאי הכרחי מצד מצרים להמשך המגעים.⁷

בתמורה להיענות הישראלית בעניין המלווה הייתה מצרים מוכנה, בין השאר, להביא לשחרור אסירי 'עסקה-הביש', שנמצאו בבתי-הכלא שלה מאז יולי 1954. מסיבות לא ברורות נמנעה ישראל מלדרוש את שחרורם לאחר מבצע 'קדש' ועכשיו, באמצע

6. מאיר עמית, 'מגעים חשאיים לקראת שלום: הזדמנות שהוחמצה', בתוך: חזי כרמל (עורך),

מודיעין לשלום: על תפקידו של המודיעין בעיתות שלום, תל אביב 1998, עמ' 302-303.

7. דוד שחם, המדגיש את ההיבט הכלכלי של היוזמה המצרית, כותב: 'יש סימנים כי באותה תקופה

שבה מצרים הייתה מסובכת במלחמה מתישה וחסרת תכלית בתימן, התגלתה בה נכונות מחודשת

לחפש דרכי הידברות עם ישראל. בשנת 1966 שיגר הפילדמרשל עאמר, סגנו של נאצר, הזמנה

חשאית למאיר עמית, ראש 'המוסד' לבוא לביקור בקהיר. הזמנה נשלחה גם אל צבי דינשטיין,

סגן השר הממונה על העניינים הכלכליים במשרד הביטחון. אופיה הכלכלי של הזמנה היה ברור

על פניה. עאמר ביקש לדון עם הישראלים על האפשרות שישראל תסייע באיתור מקורות לסיוע

כלכלי, מן הסתם בארצות-הברית, שהרי ישראל עצמה הייתה שרויה אז במיתון. בתמורה לכך

הייתה מצרים מוכנה להבטיח כי תנמיך את רמת התעמולה האנטי-ישראלית, תמתן את החרם

הכלכלי ותאפשר במרוצת הזמן מעבר סחורות ישראליות בתעלת סואץ, אם כי לא תחת דגל

ישראל. איסר הראל, יועצו של אשכול לענייני ביטחון ויריבו של מאיר עמית מאז משבר המדענים

הגרמנים התנגד לנסיעה למצרים. גם בממשלה היו שרים שפקפקו אם כדאי לישראל להשתלב

בתמרון ההתקרבות המצרית לארצות-הברית. אין ספק שלא הייתה זו הצעה לדון במפורש בכינון

שלום בין ישראל ומצרים. אבל אילו קיבלו אותה, אולי עשוי היה להתפתח ממנה משהו. מכל

מקום, הממשלה לא אישרה את הנסיעה לקהיר, והיא לא יצאה אל הפועל'. ראו: דוד שחם,

ישראל - 40 השנים, תל אביב 1991, עמ' 238-239. ראו גם: מאיר עמית, 'מגעים חשאיים

לקראת שלום', שם, עמ' 292-293. על ניסיונות קודמים להסדר ישראלי-מצרי, ראו: תזכיר

משרד החוץ, המגע הישראלי-מצרי בתקופת נגיב, 25 באוגוסט 1953, חצ 3744/2, ארכיון

מדינת ישראל. על מגעים אחרים להסדר ישראלי-ערבי, ראו: איתמר רבינוביץ, השלום שחמק:

יחסי ישראל-ערב 1949-1952, ירושלים 1991. ראו גם: Rabinovich Itamar,

Not Taken: Early Arab-Israeli Negotiations, New York 1991

שנות ה־60, רמזו המצרים גם בדרכים אחרות על נכונות להסדיר את העניין (אם כי בסופו של דבר נדחה השחרור עד 1968).⁸

עניינים אחרים אשר עמדו לעלות לדיון בעת ביקורו של עמית במצרים היו: א. הקמת 'קו אדום' לתקשורת ישירה בין גורמים ישראלים ומצריים; ב. דיון במניעת התנגשויות סביב התוכנית להטיית מי הירדן; ג. שחרור המרגל הישראלי וולפגנג לוז; ד. הסדרת המעבר של מטוסים ישראלים מעל מצרי טיראן; ה. הפסקה או צמצום של הסיוע הישראלי לכוחות המלוכניים בתימן.⁹

כבר בראשית המגעים העביר מאיר עמית לידי מחמוד חליל מכתב, אשר קיבל את אישורו של ראש הממשלה, לוי אשכול, וביקש ממנו להעביר מכתב זה לנשיא נאצר. במכתב ציין אשכול את נכונותה של ישראל לנהל דיאלוג חשאי עם מצרים באמצעות נציגים שיהיו מקובלים על שני הצדדים.¹⁰

ב־3 בפברואר 1966 כונסה ישיבה בהשתתפות ראש הממשלה לוי אשכול, שר האוצר פנחס ספיר, מזכירת מפא"י גולדה מאיר, וסגן שר הביטחון צבי דינשטיין,

8. על מגעים עם הממשל האמריקני לשחרור אסירי 'עסקהביש', ראו: תזכיר מחלקת המדינה, 27 באוקטובר 1966, National Archives of the United States, NND 969000. באוגוסט 1966 נפגש הציר אפרים עברון עם רוברט אנדרסון, שנודע בקשריו הטובים עם קברניטי מצרים, ובשנות ה־50 אף עסק בשליחות תיווך בין ישראל ומצרים. אנדרסון עמד אז לצאת למצרים ולהיפגש בה עם אישים שונים ובכלל זה עם הנשיא נאצר. עברון העלה בפניו את הטרגדיה האישית של האסירים הנזכרים לעיל והדגיש כי המצרים שחררו אסירים שנידונו לעונשים חמורים יותר זמן רב לפני תום העונשים הללו. כן הזכיר עברון לאנדרסון שישאל שחררה זמן קצר לפני כן ארבעה מלחים מצרים שחדרו למימיה הטרטוריאליים. עברון הבהיר שישראל תהיה מוכנה לקבל את עמדתו של נאצר לגבי תנאי השחרור כמו למשל איפול גמור על עצם המעשה. אנדרסון העלה אפשרות שהאסירים המשוחררים יוסעו תחילה לארצות־הברית, ויתחייבו שלא לפרסם מאמרים וזכרונות. דיווח שגרירות ישראל בארצות־הברית אל משרד החוץ, 29 ביולי 1966, חצ 3975/14, ארכיון מדינת ישראל. גם לאחר מלחמת ששת הימים נמנעה ישראל מלתבוע את שחרורם של אסירי 'עסקהביש' למרות שהחזיקה בשבויים מצרים רבים. במחצית 1968 תבע ראש 'המוסד' מאיר עמית במפגיע, במכתב לראש הממשלה לוי אשכול, להביא לשחרורם לאלתר. עמית אף איים בהתפטרות מתפקידו אם תביעתו לא תיענה. ואכן, לאחר חודשים ספורים שוחררו אסירי 'עסקהביש' מן הכלא המצרי. שיחה עם מאיר עמית, רמת־גן, 6 במאי 1998.

9. מאיר עמית, 'מגעים חשאיים לקראת שלום', לעיל הערה 6, עמ' 303-304. בהתייחסו לצורך של ישראל בקשר הדוק ושוטף עם נאצר אמר אז מרדכי גזית: 'ישראל מעוניינת ביצירת קשר עם נאצר על מנת שתוכל להבכיר לו את עמדתה בנושאים העולים מדי פעם, כגון נושא המתיחות הנוכחית בגבול הסורי'. יצירת קשר על־ידי שליח שיבקר את נאצר ואת אשכול אחת לתקופה מסוימת אינה מספיקה לישראל. יש ליצור קשר שבאמצעותו תוכל ישראל להעביר לנאצר הודעה מיידית בהתאם לצורך'. תזכיר משרד החוץ, 17 בינואר 1967, חצ 4091/19, ארכיון מדינת ישראל.

10. מאיר עמית, 'מגעים חשאיים לקראת שלום', שם, עמ' 294-295.

לדיון בנושא. התגובה הראשונית הייתה שמדובר בהתפתחות 'טובה מכדי שתהיה אמיתית' (וייתכן מאוד כי דווקא משום כך החלה להתרקם בהנהגה הישראלית תחושה של חשדנות כלפי היוזמה המצרית). המשתתפים העלו תביעות שונות שנועדו לבחון את כנות הכוונות המצריות. בין אלה נכללו, למשל שחרור של אסירי 'עסקה-ביש' לפני תחילת הדיון הממשי עם המצרים והעברת המשא-ומתן לפסים כלכליים כבר בתחילה.¹¹

על רקע זה החל מאיר עמית לחשוש שמא תחמיץ ישראל הזדמנות היסטורית למגעים ישירים עם ההנהגה המצרית בגלל חשדנות לא-מוצדקת. ביומנו כתב את הדברים הקשים הבאים:

בסך-הכל יש בי מועקה מסוימת שאינה מרפה ממני. מועקה שאפשר להגדיר אותה בשתי מלים: היהודים בארץ. נדמה לי כי המערכה העיקרית המתייצבת בפני היא איך לשכנע את כוחותינו. איך לשכנע אותם שכאן ראשיתו של תהליך היסטורי, אשר את כיוונו ואת צורתו אנחנו, בהתנהגותנו, נעצב. בסך-הכל יש כאן מקרה ברור מאוד: מזה שבע-עשרה שנה אנו צועקים שאנו רוצים הידברות [עם הערבים], וכאשר באה ההזדמנות מתחילים להסס, לכעקע, לבדוק בציניות.¹²

הוא העלה את חששותיו בפגישה עם ראש הממשלה אשכול שבה השתתפו גם ראש 'המוסד' לשעבר איסר הראל, צבי דינשטיין והיועץ המדיני של אשכול, עדי יפה. על-פי התרשמותו של עמית, 'עוד מראשית הפגישה נתקלתי באווירה עוינת, מסויגת ומהוססת. המשתתפים הגיבו בשלילה על כל הרעיון וחיפשו מתחת לאדמה את כל הנימוקים האפשריים כדי לגנוז את הצעותי'.¹³

בראש המתנגדים ליוזמה עמד איסר הראל, שהיחסים בינו ובין עמית היו עכורים ביותר. קרוב לשלוש שנים לפני כן, באפריל 1963, קיבל בן-גוריון את התפטרותו של הראל מראשות 'המוסד', על רקע מחלוקת קשה ביניהם לגבי הטיפול בפרשת המדענים הגרמנים במצרים, ומינה במקומו את עמית (שהיה אז ראש אגף המודיעין במטכ"ל). לדברי עמית, הראל התייחס לחילופים האלה בזעם רב ונטר טינה קשה למחליפו. אין זה מן הנמנע, הוסיף עמית, שגם טינה זו הניעה את הראל לנסות ולטרפד את היוזמה המצרית.¹⁴

בשלבים מאוחרים יותר הצטרפו לפגישה האמורה בלשכתו של אשכול גם שר האוצר פנחס ספיר, השרים ישראל גלילי וזלמן ארן, ומנכ"ל משרד החוץ אריה לבבי.

11. שם, עמ' 305.

12. שם, עמ' 306-307.

13. שם, עמ' 307.

14. שיחה עם מאיר עמית, רמת-גן, 6 במאי 1998.

ספיר הפגין עמדה חד־משמעית נגד היענות ליוזמה המצרית. סכום ההלוואה שדרשה ממשלת מצרים נראה לו גבוה ביותר. 'רק בישראל', אמר ספיר, '30 מיליון דולר אינם נחשבים לכסף'. עוד הוסיף ספיר כי 'עם כל הכאב על האסירים [של 'עסק־הביש'] הם אינם שווים 30 מיליון דולר'. זלמן ארן ואריה לבבי הצטרפו גם הם למתנגדים. 'האם אנו מנוצחים, שניסע לקהיר?' שאל לבבי.¹⁵

ראש הממשלה לוי אשכול הסתייג אמנם מן העמדות העוינות של רוב הנוכחים בפגישה כלפי היוזמה המצרית. עם זאת, כדרכו תמיד, הוא ביקש למצוא פשרה. עכשיו ניסה להרגיע את מקורביו אך גם להותיר את היוזמה על 'אש קטנה'. הוא הזכיר את דבריו של בן־גוריון, שיהיה מוכן לפגוש נציגים ערבים, בכל מקום, כולל בארצותיהם, כדי לנהל אתם משא־ומתן על הסדר. 'אני רוצה לחזק את מאיר עמית', הוסיף אשכול, 'שזה [היוזמה] איזה קצה חוט, ויכול להתברר שזה לא־כלום ... [אנו רוצים] את החלפת הסכם שביתת־הנשק בהסכם שלום ... אני מודה שלפגישה בקהיר יש עבורי משמעות מיוחדת. אבל, יש לי סבלנות'. בסופו של דבר פסק: 'לאור הרגשתם של כמה ממשתתפי הדיון שצריכה להתקיים פגישה נוספת מחוץ למצרים, יש להציע עוד מפגש שיערך אולי באירופה'.¹⁶

דרכו הפשרנית של אשכול הוליכה אותו לעתים מזדמנות להישגים שספק אם היה אפשר להגיע אליהם בפעולה 'ישירה'. אלא שהפעם נדרשה, ככל הנראה, הכרעה ברורה שנבצר מאשכול לקבלה (אולי גם משום שעוצמתו הפוליטית לא הספיקה לכך). הפשרה שגיבש הביאה, בסופו של דבר, להתמוטטותה של היוזמה המצרית, ומאיר עמית עמד על כך כבר בסימומה של הפגישה האמורה. בימנו נתן ביטוי לתחושותיו בלשון זו:

יש לי הרגשה של סיכלון. הרגשה שאנו על סף איבוד שאנסה היסטורית, שהטיפול הקמעונאי חסר החזון וקטן־האמונה יביא אותנו למבוי סתום. הגישה ... האומרת שעל כל דבר, יש לחפש את הצד העקום, שהרי לא ייתכן שלמישהו יש כוונה טובה ... העולם מלא רק כוונות זדוניות, והוא מקפץ בתוכן כשד קטן וצופר כל הזמן בצופרי האזעקה המשמיעים קולות פרימיטיביים, אבל מחרידים. זו התמונה המלווה אותי כל הזמן. אינני מוצא מנוחה לעצמי.¹⁷

לאחר מכן הועברה למצרים הודעה כי יש לערוך פגישה נוספת באירופה לליבון סוגיות נוספות הנוגעות ליוזמה. השדר עורר פרץ של זעם אצל מוחמד חליל איש־הקשר המצרי עם 'המוסד'. הוא קבל על כך שהישראלים שמו אותו ללעג, והביעו את

15. מאיר עמית, 'מגעים חשאיים לקראת שלום', לעיל הערה 6, עמ' 309.

16. שם, עמ' 310.

17. שם, עמ' 311.

חוסר-האמון שלהם בו, ואמר כי צדקו הממונים עליו שהעריכו כי כל הצעדים שנקטו הישראלים היו בגדר תחבולה מלוכלכת. לכך הוסיף כי שוחח מספר פעמים עם הנשיא נאצר על העניין בכללותו, וכי עתה בטלה ההזמנה לעמית לבקר במצרים.¹⁸ בחודשי הקיץ של 1966 המשיך מאיר עמית במאמציו לשמור על היוזמה, מתוך תקווה להיווצרות נסיבות חדשות שיאפשרו את קידומה. באוגוסט של אותה שנה הבהיר איש הקשר של 'המוסד' בשדר בעל-פה לעמית כי הוא מוכן לפגוש אותו רק בקהיר וכי 'יש סיבה טובה מדוע ניפגש'. בתקופת ההמתנה של מאי 1967 ניסה מאיר עמית ליצור מגע מחודש עם מוחמד חליל, בתקווה להביא להרגעה במצב, אך הניסיון לא צלח.¹⁹

עמדות המתדיינים

משתתפי הפגישה בביתו של עמית, ב-27 בנובמבר 1966, התבקשו לבחון רעיונות להחייאת היוזמה. הם קיבלו לפני כן תזכירים שחיברו גופים ממלכתיים, וביניהם המוסד, אמ"ן ומשרד החוץ,²⁰ וכן נייר-עמדה שכותרתו: 'נושאים להידברות עם מצרים'. בנייר העמדה הודגשו הנקודות העיקריות הבאות:²¹

א. מצרים היא כיום היריב הרציני והמסוכן ביותר של ישראל. בין שתי המדינות שוררים ניגודי אינטרסים מוכרים ועמוקים.

ב. ניגודי האינטרסים נגזרים מתפיסת עולם בסיסית של שתי המדינות זו לגבי זו: עמדתה של מצרים נגזרת ממדיניות החוץ השאפתנית שלה, שמגמתה בניית מצרים כמעצמה עליונה ומכתיבה במזרח-התיכון. התפשרות של ממש עם ישראל משמעותה, מבחינת מצרים, ויתור על מדיניותה השאפתנית באזור כולו. עמדתה של ישראל נגזרת מכך שהפיכתה של מצרים למעצמה עליונה במזרח-התיכון נראית כסכנה לעצם קיומה של מדינת ישראל.

ג. מבין שתי העמדות - זו של ישראל היא הקשיחה יותר, כי לישראל אסור להניח למצרים, בשום הזדמנות, שתפר את מאזן הכוחות באזור.

ד. במצב של יריבות נשאלת השאלה: מה יכולים להיות הנושאים לדיאלוג רציני בין שני הצדדים, והאם יש בכלל נושאים כאלה. יש לבחון שאלה זו על רקע הנקודות העיקריות הבאות:

18. שם, עמ' 312.

19. שם, עמ' 314.

20. תזכיר משרד החוץ, 'נושאים להידברות עם מצרים', 17 בינואר 1967, חצ 4091/19, ארכיון מדינת ישראל.

21. שם.

- (1) האם סיוע כלכלי יכול לשמש נושא לדיאלוג?
 (2) האם יש מקום למקח-ומכר במישור המדיני? בהקשר זה צוינו הנקודות הבאות:
 * הרפיית הלחץ האנטי-מצרי של ישראל במערב;
 * הרפיית התעמולה האנטי-מצרית;
 * הפסקת ההתערבות הישראלית באזורים שונים במזרח-התיכון ובאפריקה נגד מצרים;
 * הסכמה ישראלית בשתיקה להתערבות מצרים בלוב אחרי מות המלך;
 * הסכמה ישראלית בשתיקה ליוזמה מצרית נגד סעודיה ונסיכויות הנפט;
 * הסכמה ישראלית להקמת מדינה פלסטינית - במקום ירדן, או כתוצאה מפיצול ירדן.

(3) האם מירוץ החימוש וסכנת המלחמה בשוגג מהווים אינטרס רציני להידברות בין שני הצדדים? בהקשר זה צוין, בין השאר, כי מצרים נמצאת בפיגור של חמש עד עשר שנים לעומת ישראל בתחום הפיתוח הגרעיני ועניין זה מסב למצרים דאגה רבה מאוד. השאלה היא האם ישראל יכולה לבוא אליהם בהצעות בנושא זה?

(4) האם מחווה של אמון עשויה לסייע בפתרון הבעיה? בהקשר זה צוין, בין השאר, כי ישראל אכן יצרה אצל מצרים בשנים האחרונות מטען עמוק של חוסר אמון כלפיה. זאת, בין השאר, על רקע 'עסק-הביש' ב-1954; פעולת עזה בפברואר 1955; מבצע קדש באוקטובר 1956; הקשרים עם טורקיה ואיראן.

בפגישה הסתמנו שתי קטגוריות של השקפות בהקשר של יחסי ישראל-מצרים. חבר הכנסת לשעבר יעקב ריפתין, איש מפ"ם, ניסח באורח ממצה את עקרונותיה של ההשקפה ה'מתונה-אופטימית'. בדבריו קבע כי מדיניותו של הנשיא נאצר אינה מצדיקה את הקביעה שמצרים היא כיום האויב המסוכן ביותר של מדינת ישראל. מצרים, טען, מנהלת מדיניות ראליסטית המכוונת למנוע מלחמה, לפחות בעתיד הנראה לעין.²² כן טען ריפתין כי צריך לבדוק אם ישראל אחראית, גם היא, למצב העוינות עם מצרים. הוא הזכיר בהקשר זה את מבצע קדש ואת פעולת עזה. נוסף לכך אמר כי ישראל שוגה בדמוניזציה שהיא עושה לדמותו של הנשיא נאצר. לדעתו, אמר, התיאור של נאצר כהיטלר אינו מביא לישראל שום תועלת. עוד קבע ריפתין כי ישראל אינה חייבת להתעקש על משא-ומתן ישיר כבר בשלבים ראשונים. צריך לנסות ולהגיע להידברות בעזרת צד שלישי, לפחות בהתחלה - סיכום בעניין זה.²³

22. ראו: תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית', 27 בנובמבר 1966, חצ 4091/19, ארכיון מדינת ישראל.

23. ראו: תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית'. חבר הכנסת יזהר הררי חלק על חלק מעמדותיו של ריפתין וקבע כי הטענה כאילו פעולת עזה היא שגרמה למלחמת קדש היא פרי של

באורח קונקרטי יותר הבהיר ריפתין את דעתו כי אי-אפשר לנתק את עמדת מצרים כלפי ישראל מן הסכסוך הישראלי-ערבי בכלל. לכן, אמר, ייתכן מאוד שעמדה ישראלית גמישה ומתונה יותר בסוגיות כלל-ערביות כמו בעיית הפליטים הייתה מביאה גם להגמשה בעמדת מצרים כלפי ישראל. כן סבר ריפתין כי ישראל צריכה לפעול להפגת דאגותיה של מצרים בעניין החימוש הגרעיני שלה. למשל על-ידי הסכמה לחתום על האמנה למניעת הפצה של נשק גרעיני. לבסוף הביע ריפתין את דעתו כי על ישראל לשקול את המשך פעילותה נגד אינטרסים מצריים באזור שאינם קשורים במישרין לבטחונה של מדינת ישראל, כמו, למשל, תמיכתה בפעילות הכוחות האנטי-מצריים בתימן.²⁴

הצד השני של המטבע הוצג בדברי העיתונאי שלמה גרוס ('פולס'). הוא הביע השקפה קשוחה וחשדנית בכל הנוגע ליחסי ישראל והעולם הערבי וקבע כבר בראשית דבריו כי הבעיה בין ישראל לעולם הערבי היא עקרונית, ונסבה על עצם קיומה של מדינת ישראל. העולם הערבי, אמר, מתקשה עדיין לקבל את קיומנו כאן כישות עצמאית למרות שנסיבותיו בעבר לחסל את קיומה של מדינת ישראל עלו בתוהו.²⁵

התעמולה המצרית. אין שחר לטענה זו, הדגיש. ראו תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית'. בהתייחס לסוגיית חוסר האמון ביחסי ישראל-מצרים קובע תזכיר משרד החוץ: 'אין ספק שישראל, בפעולותיה בשתיים-עשרה השנים האחרונות, יצרה אצל המצרים מטען עמוק של חוסר אמון וראיית עצמם כיעדים לתוקפנות: א. פרשת 1954 ['עסקי-הביש']; ב. מבצע עזה (פברואר) 1955; ג. מבצע קדש ב-1956; ד. קשרינו עם המערב ועם איראן וטורקיה ב-1958 ואחרי כן; ה. פעולותינו נגד מצרים באפריקה ובאזורים אחרים'. תזכיר משרד החוץ, 'נושאים להידברות עם מצרים'. אשר לאפשרות של תיווך צד שלישי בסכסוך, מעניין לציין כי ביוני 1966 הציע שר החוץ אבן לראש הממשלה אשכול, לבקש מארצות-הברית כי תציע למלך הסעודי פייצל, שהיה אמור להגיע לארצות-הברית, כי ייפגש עם אישיות יהודית כדי ליצור אווירה טובה. בהקשר זה הוזכר שמו של יעקב בלאושטיין. ראו: תזכיר שר החוץ, 20 ביוני 1966, חצ 3978/4, ארכיון מדינת ישראל. ראו גם: דיווח שגרירות ישראל בארצות-הברית על פגישת יעקב בלאושטיין עם שגריר מצרים בארצות-הברית, דיווח שגרירות ישראל בארצות-הברית אל משרד החוץ, 2 בינואר 1967, חצ 4096/2, ארכיון מדינת ישראל. ראה גם תזכיר משרד החוץ, שליחות בלאושטיין, 4 בינואר 1967, חצ 4096/2, ארכיון מדינת ישראל.

24. ראו תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית'. חבר הכנסת יזהר הררי סבר, לעומת זאת, כי האופציה הגרעינית חשובה מאוד לישראל משום שהיא יכולה לשמש כלי מיקוח חשוב להשגת תמורה הולמת על ביטולה. ראו תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית'. בהתייחס לסוגייה הגרעינית קבע תזכיר משרד החוץ: 'הנושא המדאיג מכל את מצרים כיום הוא הפיתוח הגרעיני בישראל. בנושא זה מצרים מצויה בפגור של חמש עד עשר שנים לעומתנו, ועל כן - בנחיתות. כניסה של מצרים במלוא התנופה לנושא זה, פירושה מעמסה נוספת על כלכלתה היגעה. השאלה המרכזית עבורנו כיום, לקראת כל דיאלוג רציני עם מצרים, היא, לכן, האם אנו מוכנים בכלל לבוא אליהם בהצעות בשטח זה, ומה נציע?'. תזכיר משרד החוץ, 'נושאים להידברות עם מצרים'.

25. ראו תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית'. תפיסה דומה לגבי מערכת היחסים בין

אין לישראל היום, חיורה גרוס את דעתו, יכולת להציע למצרים הצעות אשר יוכלו לפייס אותה ולהביא אותה לשינוי בעמדותיה הבסיסיות כלפי מדינת ישראל. הדבר היחיד שישראל יכולה להציע למצרים הוא להכיר במעמדה כמעצמה אוזרית בכירה, ומשמעות הדבר באורח קונקרטי היא שישראל תתחייב שלא להפריע למצרים במאמציה להשתלט על מדינות ערביות.²⁶

עמדות דומות הביע גם העיתונאי שמואל שניצר. הוא ביטא את חששותיו כי לאחר שישראל תיתן למצרים את התמורה שהם מבקשים, הם ישובו למצב הנוכחי ואילו ישראל תישאר בלי שום נכסים. כן קבע שניצר כי לא ייתכן שישראל תנהל משא-ומתן כאשר רק לצד השני יש תביעות ולה אין שום תביעה. במה עדיפה, שאל, זכותה של מצרים על רצועת עזה לזכות שלנו על אותו חבל ארץ.²⁷

בסופו של דבר לא הניבה הפגישה בביתו של עמית שום תוצאות קונקרטיות. ככל שאפשר להתרשם, קולותיהם של שוללי היוזמה המצרית ואלה המסתייגים ממנה, גברו על מחייביה. בחודשים שלאחר מכן הלכה וגברה המתוחות ביחסי ישראל-סוריה, ומצרים, מתוך שיקולים שטרם נמצא להם הסבר מניח את הדעת, מצאה עצמה מעורבת באורח ישיר בעימות הזה. במחצית מאי 1967 החלה מצרים להזרים כוחות לתוך סיני ותבעה במפגיע את סילוק כוחות האו"ם משם. ימים ספורים לאחר מכן הודיעה על חסימת מצרי טיראן לשיט ישראלי, ותוך זמן קצר החלה מלחמת ששת הימים. ההיסטוריה של מדינת ישראל והמזרח-התיכון שונתה מאז לבלי הכר.

ישראל ומצרים בתקופה הנדונה קיבלה ביטוי גם בהערכת מצב של משרד החוץ. התזכיר האמור קובע: 'מצרים כיום היא היריב הרציני והמסוכן ביותר של ישראל. בין שתי המדינות מפרידים ניגודי אינטרסים מוכרים ועמוקים. הללו באים על ביטויים בשני מישורים עיקריים: א. בעוצמה הצבאית שישראל ומצרים מציבות זו לעומת זו ושהיא בקו עלייה מתמיד ורצוף משני הצדדים, במשך כל השנים; ב. בדרכי הלוחמה ששתיהן נוקטות זו נגד זו, בגלוי ובסתר, במזרח-התיכון, במערב, במזרח ובעולם השלישי - לוחמה שבה כל הדרכים כשרות חוץ מהתמודדות צבאית ישירה, אותה מונעת בינתיים רק הערכת מצב מפוכחת. מצב זה נמשך מאז 1956, ולפי כל הסימנים עשוי עוד להימשך שנים רבות. ניגודי האינטרסים נגזרים מתפיסת עולם בסיסית של שתי המדינות זו לגבי זו: א. עמדתה של מצרים נגזרת ממדיניותה החיצונית השאפתנית, שמגמתה - בניית מצרים כמעצמה ומכתיבה של המזרח-התיכון. לכן, לו היה ביכולתה של מצרים, הייתה משמידה את ישראל, כאבן-נגף רצינית ביותר העומדת על דרך מימוש מדיניותה. התפשרות של ממש עם ישראל משמעותה עבור מצרים ויתור על מדיניותה השאפתנית באזור כולו. שכן, כיצד ניתן לנהל מדיניות יומרנית בחוץ ובו בזמן להגיע להסדר עם אחד מיריביה הקשים? כל עוד נמשכת מדיניות זו במכלול הרחב שלה, כל הסדר עם ישראל הינו בבחינת תמרון טקטי ולא תפנית יסוד במדיניות; ב. עמדתה של ישראל נגזרת מכך שהפרכתה של מצרים למעצמה עליונה במזרח-התיכון יש בה משום סכנה לעצם קיומה של מדינת ישראל'. תזכיר משרד החוץ, 'נושאים להידברות עם מצרים'.

26. ראו תזכיר משרד החוץ, 'פגישה בביתו של מאיר עמית'.

פגישה בביתו של אלוף מאיר עמית

27.11.1966

נכחו: ח"כ יזהר הררי
 ח"כ יעקב ריפתין
 ח"כ נתן פלד
 פרופ' איילון דוד
 פרופ' ש"נ איזנשטדט
 ש' גרוס
 ש' שניצר
 א' גינאי
 אלוף י' הרכבי
 אלוף א' יריב
 אלוף מ' עמית
 אל"מ ד' כרמון
 ש' בר-חיים
 מ' גזית
 ש' גזית
 א' הר-אבן
 נפתלי קינן
 יצחק אורון
 אפרים הלוי
 מ' נבות

אלוף מ' עמית: אני בעצם רוצה לאמר רק מספר מילות פתיחה ולהסביר את מהות הפגישה הזאת.

אנו מייצגים פה - אני לפחות ויש כאן עוד חברים, שמייצגים מוסד מסויים, שהוא בין יתר הדברים, בין יתר המשימות, מופקד על חיפוש מגע חיובי, קונסטרוקטיבי, עם מה שנקרא אצלנו - האויב, עם ארצות שאין לנו אתן קשרים רשמיים. אנו עוסקים בנושא זה באופן די אינטנסיבי, במשך שלוש השנים הגענו להישגים פה ושם אפילו, הישגים לא מבוטלים.

יחד עם זאת, לגבי ארץ אחת, לגבי מצרים, עם כל הניסיונות שלנו לקעקע את החומה המבדילה הזאת בינינו ובינם - לא עלו יפה. הגענו למסקנה, ... שנובעת מהניסיון שלנו במגעים עם ארצות אחרות, כי למעשה המגע מצליח ונעשה מגע בר-קיימא רק כאשר יש אינטרס מסויים ובסיס מסויים [למשא ומתן]. כאשר העניין הוא

אפלטוני, כאשר העניין מותנה במצב רוח של איש אחד או קבוצת אנשים מצומצמת - אפשר להגיע להידברות חד-פעמית או לנהל רומן בהמשכים קטנים, ובוזו העניין נגמר. הידברות ממשית שבעקבותיה באים אחר כך מעשים, היא מושתתת [מתבססת] רק כשיש אינטרס משותף. ואז אנו אמרנו: בואו נבדוק, הבה נבדוק היכן מצוי האינטרס, מה האינטרס המשותף בינינו ובין מצרים.

למעשה, זהו הנייר שהוכן והופץ ביניכם, שהוא נייר פסימי למדי כפי שנוכחתם מקריאתו [המדובר במצע לדיון שחובר ככל הנראה על ידי אלוף הר אבן]. האמת היא, שהוא כל כך פסימי שנבהלנו בעצמנו לאחר שקראנו אותו. מאחר שאנו שרויים בחיי העשייה ובענייני העשייה יכול להיות שהאופק שלנו איננו מספיק רחב, מספיק רגיש כדי למצות את כל העניין הזה. מאחר שהנושא המצרי הוא בעל חשיבות ממדרגה ראשונה, זו נקודת מפתח בכל המגעים שלנו, אנו רצינו בעצם לבחון את עצמנו. וזו תכליתה של הפגישה הזאת. רצינו לשמוע גם אנשים אחרים שעוסקים בנושא, שחושבים בנושא, שחושבים שלא עושים מספיק בנושא הזה, שחושבים שאנו מודרכים - בעצם לא מודרכים, אלא נעצרים על ידי גורמים או מניעים, נניח על ידי מערכת בלימה רגשית או אחרת, שלא מאפשרת לנו לפתח את העניין [את הסיכוי למגעים עם מצרים] וכו'.

מאחר שיש לנו כל הרצון הטוב לפתח עניין זה [היחסים עם מצרים בתנופה מקסימלית - זה לא מפריע לנו גם להילחם בהם. זה שני צדדים של אותה מטבע. אנו לא רואים סתירה ביניהם, להפך, יש השלמה הדדית. יש קונצפציה האומרת שהוא [הצד השני] מתקרב אליך רק כאשר תלחץ עליו ... הלוחמה הרוטינית [שלנו במצרים] לא מפריעה לנו לחפש את המגעים הקונסטרוקטיביים [אתם]. אנו מאמינים שלטווח ארוך זהו המעשה החיוני וההכרחי ביותר שיקרה באזור שלנו, אחרת אנו נדונים להיות מדינה קטנה ומנוונת.

באולם הזה ישנן שתי קבוצות אנשים: קבוצה אחת שעוסקת בעניינים אלה יום יום, מורכבת מאנשי אמ"ן, מאנשי המוסד ואנשי משרד החוץ. אני מציע שהאנשים האלה לא יתבטאו, לפחות יתנו עדיפות ביטוי לאנשי הקבוצה השנייה, כי הם מתבטאים אחד עם השני כל השנה, יתנו אפשרות ביטוי לקבוצה השנייה של האנשים, שאינם עוסקים בנושא זה יום-יום ... יכול להיות שהם פחות מושתתים, פחות מעורבים והראייה שלהם היא קצת אחרת, והיא באמת המעניינת.

אני מוסר רשות הדיבור לאלוף הר-אבן, שכתב את המצע שנמסר לכם. ... לא הייתי מציע שהדיון פה יוסב לאפיק אופרטיבי, זה אולי יותר מעניין מהצד העיוני.

א. הר-אבן: למעשה היתה לנו דוגמה ראשונה של הידברות לפני מספר שנים, בערך עשר שנים, כאשר בן-גוריון אמר פעם: אם נאצר היה בא אליו, במשך 5 דקות היו מגיעים להסכם. כעבור כמה זמן הגיעה התשובה של נאצר, כי באמת אני יכול לבוא לראות את בן-גוריון, ויכול להיות שאמנם נגיע לידי הסכם, אבל אז לא אוכל לחזור לקהיר.

... אצל שני הצדדים בנושא זה פועלים לחצים רגשיים חזקים מאוד: אצלנו יש לחץ חזק מאוד לנורמליזציה, לחץ פנים-נפשי. כתוצאה ממנו לפעמים אולי נוצרת תמונה [הערכה] שבעצם אולי העניין פשוט מאד: יבואו אנשים מצד זה ומצד זה ואז יהיה פתרון. שוכחים שלפעמים מהצד השני יש לחץ לא פחות חזק, לחץ של שנאה, לחץ של שנאה כוזב, שאילו ניתן לה - היתה מתרגמת את השנאה למחיקת ישראל. [עמוד 4 חסר במסמך המקורי]

לגבי היומרות החיצוניות של מצרים, המדיניות החיצונית שלה - אנו מתנגדים לזאת ואין לנו סימפטיה לכך. ... אולם מבחינה פנימית [מדיניות הפנים של מצרים] אין לנו סימפטיה למתהווה בפנים אצלם, אבל ... זה לא אינטרס שלנו. זה פרדוקס ראשון. והפרדוקס השני, לגבי מצרים ולגבי היריבות של מצרים [עם מדינות אחרות בעולם הערבי]. הפרדוקס נובע [מן העובדה ש] אילו העולם הערבי היה מאוחד - היה יותר קל לעשות הסכם. אבל מה לעשות והאינטרס המאוחד של ארצות ערב הוא להשמיד את ישראל? נאצר מפגין מאז "קדש" יותר מתינות ושיקול דעת גלובלי מאשר כל מדינה ערבית אחרת. כאן אפשר להיתפש לסגנון זה ולאמר: יכול להיות שזו מתינות מהותית, יכול להיות גם שהיא טאקטית. כל הניגודים האלה [נותנים ביטוי ללבטים קשים שלנו] בחיפוש אחר הגורמים שיניעו את הצד השני לבוא ולדבר אתנו.

אני מציע שנפתח את הפורום כאן לשיחה בנושא ונראה לי שהיה כדאי לחלק את השיחה הזאת לשני חלקים: חלק ראשון יותר כללי-היסטורי, כאשר אנו נעמיד לדין את הבעיה, אם בכלל יש מקום היום להידברות, יכול להיות שיש כאן אנשים שיגידו: רבותי, אתם דוחקים את הקץ, אולי הזמן הנאות לזה יהיה רק לאחר עשר שנים. זה למעשה פתחון-פה לאלה הסבורים שהיום אין מה לעשות.

אחרי שנגמור סיכוב אחד של דעות בנושא זה ... ניגש לבחון את המניעים האפשריים להידברות ... ננתח קודם את המישור הכלכלי, אחר כך נושאים צבאיים, לבסוף נושאים מדיניים, ואחריהם הצעות אחרות.

אלוף מ' עזמית: ... הדיון הזה, למרות שאנו רוצים לשוות לו אופי עיוני - גם הדגשתי שאני לא רוצה שיתייחסו לצד האופרטיבי - תכליתו להביא אותנו לפחות, אם לא באופן מעשי, להנחות אותנו לאיזה כיוון מעשי, לתת לנו איזה בסיס לעמוד עליו, לצעוד עליו, לדרוך עליו.

ח"כ יעקב ריפתי: אני רוצה להתחיל ממספר הערות למסמך זה. כאן כתוב: מצרים כיום היריב הרציני והמסוכן ביותר של ישראל. רציני - זה מתקבל על הדעת; אם המסוכן ביותר - כבר בפתיחה של א. הר"אבן שמעתי ספק מסויים, איך לראות את המתינות של נאצר, הריאליזם של נאצר, [את התבטאויותיו על הצורך ב]דחיית המלחמה. האם עצם הדבר של דחיית המלחמה מכניס אותו לקטגוריה של [האויב] המסוכן ביותר. יכול להיות שבשלב הנוכחי מישוהו אחר [מדינה אחרת] מסוכן יותר.

אחר כך פה כתוב, [יש] מאבק בין שתי מדינות, ניגודי אינטרסים, אינטרסים ארוכים ועמוקים - אינני בטוח שההגדרה מדוייקת. מה פירוש ניגודי אינטרסים. למשל, אם אני רואה שיש חילוקי דעות אגרסיים, זה לא כל כך ניגודי אינטרסים, זה אולי ניגודי מדיניות. מבחינת אינטרסים [של ישראל ומצרים] אני יכול לאמר שיש יותר [ניגודי אינטרסים] בין ירדן וישראל, שהניגודים לא כל כך חריפים מבחינה אובייקטיבית. יש שאלה של מוצא לים התיכון, יש דברים שאפשר להגדירם כאינטרסים [משותפים].

למה אני מעיר את זאת? כי שאלת העוינות בין מצרים ובין ישראל, יכול להיות שיש באמת לבחון אותה איזו בחינה היסטורית, שזו לא שאלה של אינטרסים קונקרטיים. זאת אומרת מי שחוקר את יחסו של נאצר לישראל לפני מבצע עזה [מבצע של צה"ל שנערך ב-28 בפברואר 1955], לפני 12 שנה, האם זה בדיוק אותו הדבר כמו אחרי המבצע של עזה, או "עסק הביש" או "מבצע קדש" - האם הם היו גורמים שהביאו לשינוי [ביחסו של נאצר כלפי ישראל] ...

אני למשל סבור, שעניין זה של [מבצע] עזה היה ... אחד הגורמים של הגברת העוינות [של מצרים כלפי ישראל] ... היה לנו בזה חלק פעיל בהגברת העוינות. אם היה לנו חלק פעיל בהגברת העוינות, אז מזה אני לא אומר שנובעת מסקנה אבטומטית שמדיניות אחרת יכולה אולי לחסל את העוינות. אבל אם לדבר מבחינה אקספרמינטלית - אולי.

יש פה סעיף [בנייר העמדה], האומר שהיא [ישראל] פועלת במלוא יכולתה ... לבלום את התפשטות ההשפעה המצרית מחוץ למצרים (מ' עמית: מנסה לפחות). אתה פה אומר איזה דבר חשוב. היא פועלת או היא מנסה לפעול - יש בזה הבדל מאד רציני (מ' עמית: פועלת באופן בינוני, זאת אומרת - היא מנסה). יש לי רושם, למשל, שהרוב או חלק גדול של המאמצים מבחינה זו מצד ישראל הם בכלל מחוץ לתחום של ריאליות. אם נניח שידידנו אהרון רמז [שגריר ישראל בבריטניה] יכריז משהו על מה שהוא חושב על מועד יציאת הבריטים מעדן, יכול להיות שזה נותן לו סיפוק. לכל אדם צריך סיפוק להכריז איזו הכרזה, ומי לא מכריז הכרזות. אני לא אנט׳שמי, אני מבין שזה נחוץ לכל אחד. [אבל, צריך לזכור ש] יכול להיות שמדינת ישראל לגבי העסק הזה [נסיונות ההשתלטות של מצרים על עדן] ... היא גורם מדרגה שביעית, שמינית או תשיעית ... היה עניין עם ידידי שמעון פרס, כמה שנים לפני זה, הכריז הכרזה, נאמר בעניין תימן ... אולי זה לא ריאלי, אולי זה גם מזיק, אולי זה לא מונע [את התפשטות ה]השפעה מצרית. במידה שזה לא כל כך ריאלי - צריך לבחון אם זה צריך.

יש שאלה של הדיאלוג עם מצרים. כאן מדובר על דיאלוג בתחום המשקי ובתחום המדיני. [השאלה היא אם] מצרים ... יכולה לעשות את הדיאלוג הזה [שלא] על הבסיס הנוקשה של הסכסוך הישראלי-ערבי? האם אפשר לנתק לחלוטין את בעיית ישראל - מצרים מבעיית סכסוך ישראל-ערב, שאני לא חושב שזו הבעיה המרכזית של המדיניות המצרית ... אצל נאצר [יש בעניין] זה נוסחות סותרות ...

האם ... איזו תכנית אופנסבית של ישראל ... היתה מקילה על אפשרות של דיאלוג כזה ... היום מדברים בדיון על פליטים באו"ם (י' הרכבי: אופנסבית - זו מילה גדולה ... אתה צודק. אני מוכן לבטל מילה זו). [אבל] אני אומר [שבעיה זו של הפליטים] בשביל היוקרה הלאומית הערבית היא קשה. אני למשל סבור, עד היום הזה, ששלום בשביל ערבי זה מהותית דבר אחר מאשר בשביל היהודי. בשביל היהודי - זה הנצחון הגדול של הציונות; בשביל הערבי זו השלמה עם הטרגדיה של תנועה לאומית ערבית. מתוך כך, אם אני רוצה לדבר על השלום עם ערבים, דעתי שאני חייב להציע - אני לא מחדש בזה - איזו תכנית לגבי חלק של הצבוריות הערבית, אותו החלק שהוא יותר ריאליסטי, שלא רוצה מלחמה, שיכולה להיות לו בזה נקודת אחיזה, אולי לא לשלום, אלא לשלילת מלחמה.

יש פה כל מיני דרכים של מעבר [שלבי ביניים] ... ננית, אני אומר, לו היינו מצביעים באו"ם, בעד - נאמר - החזרת הפליטים, מוסרים הודעה שנחזיר אותם בתנאים כאלה וכאלה; בתור מדינה ריבונית נאמר משהו על פדרציה - אני לא מחדש בזה. זו דעה, שיש להציע משהו לערבים.

אני חוזר לנאצר. אני לא חושב שיש אפשרות שמנהיג ערבי יכנס למו"מ עם ישראל, בלי חוליית ביניים.

לי נראה שרוב הפעולות שאנו עושים הן אנטי-נאצריות, הן או לא ריאליות או שהן אולי גורמות נזק. קודם דיברתי על שאלות פוליטיות, אולי אומר משהו על אישיותו של נאצר. אינני יודע בדיוק איך המנהיגים הגדולים של האומות מקבלים החלטות, יש בעניין זה עכשיו ויכוח גדול. אני שואל, אם הצגת נאצר על דינו בתור היטלר של המזרח התיכון או חצי היטלר או שלישי היטלר ועוד דברים כאלה, האם הדבר הזה יכול להביא איזו תועלת? זאת אומרת, אם מדברים נאמר עליו, אם אין גם איזה ערך - חוץ מערכים פוליטיים - אישי פסיכולוגי ביחסים בין מנהיגי אומות? סוף סוף במבצע "קדש" הוא ידע מה [היתה] הכוונה [של המבצע]. הכוונה היתה בסופו של דבר להפיל את המשטר שלו, להקים במקום משטר זה - משטר אחר שיסכים להחזרת צבאות מערביים לאיזור התעלה ...

אפשר באופן אובייקטיבי להעריך משהו, אולי אפילו לתת לו קומפלימנט [מחמאה] ואם יש צורך - לתת לו "זבענק" (מ' עמית: מקרה סמוע). סמוע [פעולה של צה"ל בירדן נובמבר 1966] - זה לא במצרים נדמה לי (מ' עמית: רק אפרופו). יכול להיות שצריך היה לקבוע בפעולת ההסברה שלנו קווים יותר אובייקטיביים. בעיקר אני חושש שעל ידי זה שאנו מנהלים תעמולה בצורה אחרת, זה גם לא מאפשר לנו אפילו גשירת גשר בינינו ובין אינטלגנציה ערבית, לא במצרים, אלא בארץ. אני מתאר לי שערבי רגיל רואה בנאצר - מה שכאן נאמר - התקדמות בהיסטוריה המצרית לגבי התקופה האחרת, זה לא סוף ההיסטוריה, אבל התקדמות. כאשר אתה מציג אותו בתור הזוועה המרכזית ... זה לא עוזר [ליצירת אווירת הידברות] ...

עכשיו יש פה שאלה של מירוך החימוש וסכנת המלחמה. כאן נדמה לי שיש נקודת אחיזה, שאינני יודע למה אנו מתעלמים ממנה. אני בכמה הזדמנויות, למשל, הצעתי שנתחיל להרגיל אולי איזה חוגים ערביים לחתום יחד אתנו - לו היו איזה חוגים, שהם בעד הפסקת המירוך של הזיון הגרעיני במזרח התיכון. לו היו 20 חתימות, ובתוך ה-20 היתה חתימה מצרית, גם חתימה ישראלית. [צריך] להתרגל לחתימה משותפת. הסיטואציה היא שבכמה הזדמנויות נאצר הביע תמיכה לעניין זה [הפסקת המירוך לחמוש גרעיני]. יכול להיות שהוא מביע תמיכה מפני שאנו מתנגדים, הוא סוחר גדול, הוא יהודי בינלאומי כזה. אם היינו אנו אומרים כן - [אולי] הוא היה אומר ההפך. העניין הזה שהאמריקאים קצת מעוניינים בו, הסובייטים קצת מעוניינים בו, פה [ניתן] אולי להגיע ל]הסכם בעניין מניעת התפשטות הנשק האטומי, שכן השכל הישר אומר, שאם לנו יהיה [נשק גרעיני] - גם לו יהיה.

אני לא מאמין שממשלה זו תפתח במלחמה אטומית ראשונה, אפילו מתוך איזו אי־בהירות, אני לא מאמין בזה.

מבחינת כל היתרונות השונים, נראה לי שזו נקודת אחיזה קונקרטיה, שכדאי היה לנסות. אולי הם לא יסכימו רק אתנו לחתום, או צריך יהיה להכניס עוד מישור תחת חופה זו.

אני לא מאמין כל כך בעניין זה, שאפשר כבר היום להגיע לאיזה מגע ישיר ... אבל יכול להיות שאפשר היה ללכת באיזה דרכי ביניים. זאת אומרת לו למשל, איזה שגרירויות היו מקבלות על עצמן להיות שגרירויות תיווך, במקרה הצורך בשביל להעביר איזה דבר. אני לא בטוח שדבר כזה הוא בלתי אפשרי. יש כל מיני גורמים שרוצים להיות ידידותיים גם אתנו וגם אתם. הייתי מנסה ללכת בשלב ביניים ... יכול להיות שבסיטואציה מסוימת הדבר הזה יכול לעבור לשלב יותר גבוה.

... אני לא חושב שיכולים להיות בינינו חילוקי דעות שעניין זה של שלום הוא כעת מסופק [מוטל בספק]. בעצם, אם תשאלו אותי על השלום, אגיד שאני קודם כל לא רוצה שנגיע למלחמה חדשה.

התכנית שאני בונה אותה היום היא תכנית די צנועה, שבנויה על אוריינטציה של הימנעות ממלחמה חדשה, שכלל לא ברור לי אם לא נסתבך בה ונכניס גם את מצרים לתוך זה.

מר ש' גרוס: אני מוכרח להודות שמאד הופתעתי על היוזמה הזאת. לא החיפוש אחרי הדרכים, אלא באמת איך ומה אפשר לעשות. ואני לא להוט אחרי פולמוס. אני לא יכול להסכים עם כמה וכמה מהדברים שמר ריפתין אמר.

אני חושב שאולי כדאי שאנו ננתח קודם כל את עצמנו, לפני שנתח את נאצר. אני חושב שאנו כולנו מאוחדים ברצון להגיע לידי מה שאנו קוראים נורמליזציה ביחסים עם השכנים. לא רק מכיוון שאנו לא רוצים לאורך ימים לשאת בעול העצום הזה על הכוונות הצבאיות, שכל העולם כמובן נאנח תחתיו, אלא כיוון שאנו רוצים להיות

מקובלים בסביבה, אנו רוצים להיות מקובלים במזרח התיכון, כמו כל עם סקנדינבי מקובל בקרב חברות העמים הסקנדינביים, אנו רוצים להיות כמו הדנים בעיני הפינים והנורבגים וכו'.

ולמעשה כאן, לאמיתו של דבר צפה כל הבעיה של עצם קיומנו. איש לא הזמין אותנו הנה, המזרח התיכון יכול להתקיים יפה בלי שהחלטנו, מתוך קוניוקטורה פוליטית מסויימת של מלחמת העולם השנייה, להופיע כאן כגורם פוליטי. זה עצם העניין. אנו כאן לא זרים מבחינה היסטורית, כל מה שאנו אומרים על השתייכותנו כאן - כל זה אמת ויציב. אבל באופן אקטואלי הופענו כאן בכל זאת כגורם מפריע, איש לא הזמין אותנו הנה. כל אלה שהבינו על קצה המזלג בענייני האזור ביקשו להכשיל אותנו, החל משנת 1919, 1920 ו'1921. אנו הצלחנו. ואין ספק בלבנו שהציונות נתגלתה כגורם בעל כוח היסטורי. עד כה הגענו למטרות גדולות מאד. ברור שהסביבה עדיין מתקשה לקבל אותנו. והבעיה היא עקרונית, ושוב הצבעה על אחידות המוצא האתני, תקופת הזוהר [של יחסי יהודים מוסלמים] בספרד - זה לא מועיל ... קרה מה שקרה נגד צפיונותנו, נגד רצוננו. כשהצטרפנו לתנועה הציונית לא העלנו על דעתנו שהתבססותנו כאן תהיה מלווה בריחת ערבים או גירוש ערבים, איך שרוצים לקרוא את זאת, אני לא מעוניין בנוסחה, אבל עובדה היא שהרוב הערבי הפלשתינאי עזבו את הארץ מאותו החלק שנפל בחלקנו, וברור שזה מכביד.

השאלה איך להתקדם. ברור שאנו מרצוננו לא נחטל את עצמנו. אם יכפו עלינו להלחם - אנו נהיה נאלצים להלחם. אני לא משאיר שום ספק שלא נלחם בכל הזדמנות ושעה, אך ברור כי מרצוננו לא נוותר.

יש גירסה מאוד פסימית שאנו מוכרחים להתכונן לסיבוב נוסף פה, וייתכן שאחר כך הסביבה תקבל אותנו. אפשר שזו הדרך היחידה. אבל אנו בכל זאת רוצים, כולנו רוצים להימנע מזה, כי היה רצוי שהדבר יסתדר ושאונו נהיה פה בלי סיבוב שלישי אפילו אם ננצח בו, מה שאף פעם לא בטוח ...

ונשאלת השאלה באמת, אם יש בידינו בכלל דבר אשר יכול לפייס את הסביבה הזאת או יכול להתקבל כמחיר שכדאי לסביבה לשלם תמורת התפייסות זו. אם אני אומר הסביבה, אין צורך להרבות בדברים, שמצרים היא ככלות הכל המדינה הגדולה ביותר. לא סוריה ובוודאי לא ירדן, אלא מצרים היא אשר מסוגלת לשמש גרעין כאבן שואבת, שכל האחרים יהיו סביבה.

היה זמן שהתנועה הציונית חשבה שאנו נוכל לעשות הרבה לשם פיתוח האיזור. המחשבות האלה עדיין מרחפות ומנסרות בעולמנו. כאשר אנו אמרנו את זאת לפני 30 - 40 שנה, תקציב הנהלת הסוכנות הגיע בקושי לחצי מיליון ל"ש, ובכל הדיבורים אז היה הרבה מנחם-מנדליות. אבל העם אז האמין, גם וייצמן האמין ... היום מבחינה כספית זו מדינה עם הרבה מצבים כספיים, מקבלת כספים ומסוגלת לגייס כספים. ואם אנו שואלים את עצמנו היום באופן אובייקטיבי מה אנו יכולים לתת למצרים - ...

צריך לראות שאין לנו מה להציע. הממדים של סיוע בין-ממשלתי לגבי ארץ כמו מצרים הם כאלה, שאנו ... אין לנו מה להציע.

מר ריפתין מציע כל מיני מחוות. אינני יודע אם אפילו היינו עושים אותם - אם היו עושים רושם. מצרים רואה את עצמה שוכנת בטוחה, עם בעיות אמנם, אבל עם סיוע כלכלי מארצות הברית, עם נשק מרוסיה, המשחק הכפול שלהם נמשך ולמה שלא יימשך הלאה. ואנו לא יכולים לתת לא חטים, לא מטבע חוץ ולא נשק.

מבחנה תיאורטית, המחשבה היחידה שאני מסוגל להעלות כתרומה [למצרים] ... [אם כן] אני אינני בעד זה - נגיד לו [לנאצר] שאנו מוכנים להסיר את עצמנו כמכשול מהדרך לשאיפות שלך ... בבקשה, אם אתה רוצה ללכת ללוב - תלך ללוב; אתה רוצה להיאחז בסוריה - אין לנו התנגדות; אתה רוצה לשבת בתימן - אין לנו התנגדות; אתה רוצה להשתלט על עדן - נשמח ... אבל אנו דורשים תמורת זה מחיר, שתפסיק לבלבל לנו את המוח עם פליטים, תכיר במדינת ישראל כמו שהיא, תמורת זאת נסיר את עצמנו כגורם מפריע בשבילך. אנו לא מוכנים לוותר על נפט מעבדן, זאת אי-אפשר לדרוש מאתנו. אבל בבקשה, אנו גם נסיר טענות ודרישות כמו שייט חופשי בתעלת סואץ - ועל זאת אפשר לוותר, יש לנו אילת. זאת אומרת, נהיה מוכנים להכיר במצרים בתור המעצמה בעלת ההגמוניה, מה שנאצר קרא פעם - המעגל הערבי הפנימי. תמורת זאת יהיה מינימום [תמורה מצד מצרים] ...

כאן באה הבעיה האישית של נאצר, אם זה אדם שאתו בכלל מותר לדבר על זאת באופן רציני. באופן תיאורטי ייתכן שוויתור כזה על פעילותנו, המכשילה ומפריעה ומרגיזה אותו מאד - יש לה כוח מסויים. אני יודע שיש אחרים אשר גורסים את ההפך, שאומרים כי צריך לקומם את הכורדים וכל מי שרק ישנו - נגדו. נניח שנוותר על זאת ונהיה מוכנים מצדנו ל"דיל" ישראל-מצרי, מתוך הנחה שזה באמת יקבע את גורל האיזור להרבה זמן, ועל זה אולי כדאי קצת להרכין את הראש. אבל [השאלה היא] איך הוא [נאצר] היה מקבל דבר כזה? אני מאד מסופק אם הקומץ ישביע את האריה, ובהשוואה אתנו לפחות, בפוטנציה הוא נשאר אריה.

אלוף מ' עמית: עד עכשיו שני הדוברים זרקו כמה רעיונות, עדיין לא ענו על השאלה הבסיסית לדעתנו ... השאלה היא באמת אם זה יתקבל על דעתו של נאצר ... מר י' ריפתין: אתה לא חושב שהוא עדיין חושש שאנו רוצים להפיל את המשטר שלו?

אלוף מ' עמית: זו בעיה משנית. הוא חושש. אני מסכים אתך שישנו משבר אמון. אני חשתי את זאת. כאשר אתה מדבר אתם - אתה חש את זאת. [אבל] זה סימפטום, זה לא השורש של העניין. דבר כזה עוד אפשר לרפא, אתה יכול באיזו שהיא ג'סטטה להחזיר את האמון. ... אני פסימי יותר [לגבי השאלה] אם אנו בכלל, עם כל המאמצים שנשקיע - נגיע לאיזה הישג, משום שהוא לא רוצה, הוא חושב שלא כדאי לו העניין. זאת היא השאלה. יכול להיות שאני לא צודק. אבל זו השאלה שהצגנו אותה ... ישנה שאלה,

שהיא לא לדיון זה. יכול להיות שהוא חושב לעצמו כי כל העניין הזה [הסכסוך עם ישראל] יבוא על פתרונו באופן אבטומטי, בעוד 20, 30 או 40 שנה, כי אין לו היום תועלת מזה שיגיע להסדר עם החברה האלה, זה "ניו-סענס וועליו". זה יכול להיות שיקול. גם התופעה של הצלבנים התקיימה 100 - 150 שנה, והוא יכול לאמר לעצמו שזה יתקיים 70 - 80 שנה.

מר י' ריפתין: [אולי כדאי לשאוף] להשיג הסכם של אי-לוחמות במשך 20 שנה. מר י' אורון: ...אם נלך בכיוון של מר גרוס ... בכוח שאנו מהווים לגבי נאצר - ואנו לא מהווים כוח מספיק [שיכול להפריע לנאצר במימוש שאיפותיו]. הבה נדון כיצד ומה אנו צריכים לעשות על מנת להגביר את עמדת הכוח שלנו. וכשנגיע לעמדת כוח - אז נדבר. אולי אפשר על זאת לחוות דעה.

אלוף מ' עמית: ועד אז אין שום אפשרות לשלום או הידברות ... אני לא מציע להיות פזיז ולהגיע למסקנה כזאת.

ח"כ יזהר הררי: חשבתי שהמסמך [נייר העמדה] הוא כל כך סודי שאסור אפילו לטלטל אותו מהבית הנח. אבל אני זוכר אותו פחות או יותר ... המסמך הוא פסימי - ובצדק הוא פסימי. אני חושב שהסיכויים להידברות [עם מצרים] הם קלושים עד מאד. אני מקבל את זאת בדרך כלל, כי כאשר ישנו מכנה משותף הרבה יותר קל לדבר, אבל אני לא רואה את המכנה המשותף, וצריך לראות את הדברים נכונה, לא לרמות את עצמו [עצמו] ולחפש דברים, שלדעתי אין כל סיכוי להם.

אני אגב לא מסכים לכמה דברים שאמר ריפתין, למשל העניין הזה של הפגזת עזה [פעולת עזה]. פה אתה כולך שבוי בתעמולה של נאצר. בשעה שהאנגלים יצאו מהתעלה ... שאלו את נאצר מה ביחס לשלום עם ישראל. אם יעשה שלום עם ישראל יהיה יותר קל לבריטים לפנות את התעלה. על זאת אמר: מיד שלאחר שהבריטי האחרון יעזוב - הוא יעשה שלום עם ישראל. זה היה לפני [פעולת] עזה. כל פעם השלום זז נדחה בגלל] תירוץ אחר ... אבל כל הדברים האלה זה ניתוח של המצב ההיסטורי] ... גרוס [טען], בצדק, שאנו פה נטע זר. לפחות [לגבי] דבר אחד הזמן עובד לטובתנו - יתחילו לשכוח שאנו נטע זר. ... אני מיד רוצה להסיר מעל הפרק מה שנזכר [בנייר העמדה], שיש איזה תכניות שמבחינה כלכלית נוכל למצוא שפה משותפת. בימי הציונות, בימי המנדט המצאנו כל מיני המצאות להבנה עם הערבים, וישנן המצאות שאנו בעצמנו מתחילים להאמין בהן. אני לא חושב שנכבד את המדינה הערבית שתסכים בגלל הטבות כלכליות להגיע לווייתורים אתנו; מה גם שנאצר בוודאי לא זקוק לטובות הכלכליות שאנו יכולים לתת לו. הוא סמוך לשולחנות הרבה יותר עשירים. אם הוא רק ירצה לשנות קצת את המדיניות שלו - הוא יוכל לקבל עזרה כלכלית מאמריקה - הרבה יותר גדולה מאתנו. אני מציע את העניין הכלכלי למחוק כליל.

לדעתי [המסמך קובע] בצדק, שכל פשרה שאנו יכולים להגיע אתו אליה, כל הבנה שיכולים להגיע אליה היא למעשה ובחשבון סופי - ונניח אפילו שהוא יסכים -

הריסת הכוח שיש לנו כלפיו. אני חושב שאנו לא יכולים להתפשר אתו כמעט על שום דבר, גם גרוס הזכיר זאת. יכול להיות על דרום ערב, אבל ... זה לא נראה כל כך חשוב שהוא יסכים בגלל זה לבוא אתנו להסכם קונסטרוקטיבי. אני לא רואה נקודות המגע שאנו יכולים להגיע אליהן. יכול להיות שאפשר היה לדבר על [פינוי?] צבא או"ם [המוצב בסיני מאז תום מבצע קדש] ... איך [מסבירים את העובדה], שהאיש העצמאי, הריבוני הזה [הנשיא נאצר מסכים לנוכחות כוחות או"ם בשטחו] ... שזה ללא ספק הגבלת הריבונות שלו ... אינני יודע באיזו מידה הוא מעוניין להיפטר מצבא זה. אני חושב שאנו מעוניינים שהצבא ישב שם. אני לא מחשיב כל כך אותו ואינני בין אלה שחושבים שאין הסתננות משם בגלל צבא זה. עיקר חשיבותו הוא בשרם-א-שייך. ... עניין הפיתוח הגרעיני - זה משקל די כבד ... ופה ריפתין חזר לאהבתו הראשונה - של פירוז גרעיני. אני חושב שהפירוז שלו - זה פיזור. פעם כאשר דיברו על זאת אמרו, שזה אי-בניית דימונה. אתה לא יכול לפרז את המזרח התיכון כשאינן ממה לפרז אותו. במידה שדימונה קיימת, אני החשבתי אותה ומחשיב אותה עכשיו, לא בכוח זה שפעם נוכל להשתמש בה, כי אם במה שאנו נהיה מוכנים לוותר על דימונה, תמורת מה. זה בדיוק אותו הפרינציפ שדה-גול מקים עליו את הכוח שלו. לא שדה-גול רוצה ללכת על [בניית מאזן אימה] עם רוסיה הסובייטית, אלא כלחץ נגד ארצות הברית. אם דימונה תשמש באיזה יום מן הימים כלחץ על מצרים או על מדינות אחרות. אני זוכר כי בוויכוח היו אומרים: אתם חושבים באמת שיתנו לכם לבנות את דימונה או להשתמש בה? אמרתי: הלוואי שנגיע ליום שלא יתנו לנו, שינהלו אתנו מו"מ ושלא יתנו, ואז תמורת זאת יהיו מוכנים לתת כך וכך. כל ההנמקה של ריפתין, היות ויש לנו דימונה, והיות וביום מן הימים נפתח פיתוח גרעיני, אז מעכשיו יכולים לדבר על פירוז דימונה. יהיה ערך לפירוז דימונה כאשר יהיה לנו מה לפרז. ראשית מוקדם לדבר על דברים אלה, ייתכן שביום מן הימים נוכל להשתמש בזה. זה רק ביום שנהיה חזקים ונוכל להגיד: זה יש לנו [אופציה גרעינית]. אנו מוכנים כל רגע לחזור [לוותר על זה], מוכנים לשלום. זה מהווה לחץ נגדן שברצון אנו מוכנים לא להשתמש בו. שוב, למעשה כל הלך המחשבות תמיד הוא לחץ כלפי מצרים, פיתוח כוח ותכניות לחיפוש דברים שיביאו ידידות בינינו ובינם.

למעשה בין מצרים ובינינו אין שום ניגודים, אנו לא תובעים מהם שום שטח והם לא מאתנו. לגבי ירדן יכולים להיות ויכוחים, לגבי מצרים אנו לא רואים שום דבר. נשמח אם תעלת סואץ תיפתח לאניות שלנו. אבל אנו יכולים אפילו להשלים [עם העובדה ש]תעלת סואץ לא תיפתח [לשוייט ישראל]. למעשה אין שום ניגודים בינינו. כל הוויכוח הוא על רצונו להשתלט על מדינות ערב אחרות על ידי כך שהוא עומד בראש מדיניות ערבית [נגד ישראל]. אגב, לא שמעתי פה מספיק באיזו מידה השנאה לישראל משמשת לו סוס רכיבה לשלטונו במצרים עצמה, במה ילחוב את ההמונים המצריים אם הוא יעשה שלום עם ישראל. ... עוד אני אומר, למעשה נאצר אילו היה

לו שכל, הוא היחיד שיכול לעשות אתנו שלום. הוא היה קונה את מקומו בהיסטוריה על ידי זה, כי יש לו כוח ... הוא היה עושה מהפכה בהיסטוריה של המזרח התיכון אילו היה עושה אתנו שלום.

ברגע זה אין בעצם מה לעשות. עלינו בצער ובפסימיות להשלים שאין מה לעשות, אם כי אין להתייאש. אנו יכולים להתקיים עוד שנים באותו המצב.

מדברים על הצד האישי של נאצר. ברגע שהוא יתעייף, והוא מתעייף, באופן אישי, יהיה יותר נוח לחפש מגע אתו. אילו היה לחץ יותר חזק של המעצמות הזרות

- היו יותר סיכויים להגיע אתו למגע ... אבל אני מודה שאין הרבה מה לעשות. יגיע יום שללא ספק נוכל משהו לעשות. גם כאשר אומרים שחלו שינויים במדיניות,

וחלו הרבה שינויים - השינויים האלה לא באו ביום אחד. חלו שינויים ביחסים של צרפת וגרמניה, או נניח הסכם טריאסט. מי חשב פעם שיוגוסלביה ואיטליה יגיעו

להסכם בעניין טריאסט. עכשיו לא שומעים בכלל על זאת. יש הרבה בעיות אשר מצאו את פתרונן במשך הזמן, כך שלא צריך להתייאש, אם כי המצב הוא פסימי.

מר ש' שניצור: אינני יודע מה עומד מאחורי המסמך הזה. אני חושב שמשמך זה, ... מחפש דברים שאנו יכולים לתת [למצרים]. שאנו יכולים לתת כמה מאות מיליון

דולר; ויתור על פיתוח נשק אטומי; ויתור על המלחמה הקרה נגדו. לגמרי לא ברור מהמסמך הזה מה אנו נוכל לקבל בתמורה. אם ניתן לו את הדברים האלה - מה זה

נותן לנו? האם הידברות זו מטרה בפני עצמה? יש שני צדדים לעיסקה, נניח שישנו הכסף לתת - נדמה לי, שאנו זקוקים לו היום יותר ממנו, ונניח שאנו מוותרים על

פיתוח נשק אטומי - מה מקבלים? שגם הוא לא מפתח? - הוא לא מפתח, כי הוא לא יכול. מה הוא נותן לנו? הוא נותן לנו זכות הקיום.

כל הדיון מבוסס על הנחה זו, שלנו אין תביעות, פרט לזאת שיתנו לנו להיות. סטאטוס קוו זה האידאל שלנו, המקסימום שאנו רוצים להשיג, זה הקיים.

לערבים לעומת זאת יש תביעה לחסל את הקיים. אנו צריכים לשלם להם כדי שיסימו לא לתת לנו משהו, אלא שישאירו אותנו במצב הקיים, בשביל זה עלינו

לשלם כדי לא לקבל כלום?

ח"כ נתן פלד: השלמה של מצרים עם קיומנו - זה משהו בשבילנו.

מר ש' שניצור: בשביל זה צריך לשלם כמה מאות מיליוני דולרים. יכול להיות מצב שאחר שיקבל - הוא לא ישלם עם קיומנו.

פה [מוצעת] עיסקה ש[במסגרתה אנו] משלמים את המחיר מבלי לקבל כלום. יכול להיות שזה רעיון טוב, אבל לא עסק טוב. עיסקה זה שנותנים ומקבלים, משלמים

משהו ומקבלים תמורה. במצב הקיים היום, המצב המדיני שיצרנו במידה רבה, אין לנו שום אפשרות לקבל תמורה. התמורה היחידה יכולה להיות באמת השלמת מצרים

עם קיומנו. גם היום יש השלמת מצרים עם קיומנו, אבל היום אנו לא מאמינים [בכך]. מה שיקרה - זה שנתחיל להאמין שמצרים משלימה עם קיומנו.

אני מניח שהמבוי הסתום [נובע מן העובדה] שאנו בעד סטאטוס קוו, ומצרים - לא. זה מראש יוצר מצב שבו אי-אפשר בכלל לנהל מו"מ. אתה לא יכול לשאת ולתת עם מישהו שאתה לא תובע ממנו משהו, אלא הוא תובע ממך; שלך אין תביעות כלפיו, אלא לו יש תביעות כלפיך. תמורה לא דרשת בכלל, אם אין [לך] דרישות - למה יתנו לך? אלא, אתה מודיע שאתה מוכן לתת. אולי בתנאים מסויימים נאצר יהיה מוכן לקחת.

צריך ליצור קודם מצב בסיסי שונה כדי לדבר על ההידברות. יש שטחים סביבנו שגורלם עדיין לא נקבע סופית. אי-אפשר לאמר שרצועת עזה זה חלק ממצרים, שזו החלטה סופית. אלא אנו מודיעים מראש שאין לנו עניין בזה ואנו לא תובעים זאת. אני לא יודע למה ובמה זכותו של נאצר על רצועת עזה עדיפה על זכותנו? זכויות היסטוריות - יש לנו זכויות היסטוריות לא פחות מאשר לנאצר. אותו הדבר חל לגבי ירדן, אבל זאת נשאר, כי זה מחוץ לדיון הזה הערב.

אני לא רוצה לראות בדמיוני שום מצב שיתנהל מו"מ שלנו עם הערבים כשלנו אין תביעות. צריכות להיות גם לנו תביעות [שלנו] מהם, ואז נראה על איזה תביעות נוכל לוותר. אני בדעה, שאנו צריכים לקיים, לגבי שטחים ערביים לפחות, אותה ארידנטה שיש להם. אנו יכולים לוותר על היתר אם נקבל את השלום. אם ויתרנו על היתר ולא קיבלנו את השלום - מה השגנו? לנו יש תביעה על ארץ-ישראל, אנו יכולים לוותר אולי על חלק של ארץ ישראל - אם נשיג את השלום. למה השלמנו עם המצב שנוצר? היינו מוכנים להשלים אתו בתנאי שנשיג את השלום.

... אני נגד הידברות בתנאים שאנו לא נקבל שום דבר, כי לא נדרוש.

אני לא חושב כי מה שיש לנו להציע - שיש בו ממש. הגישה הזאת שבכסף יכולים לקנות את ארץ ישראל - שאולי היתה פעם מעשית - היא לא קיימת יותר. לא נוכל לקנות שום דבר אצל נאצר. פטריוטיזם זה לא למכירה, גם לא אצל נאצר.

פירוק השימוש מנשק הגרעיני - זה מאותם הדברים שמעצמות גדולות לא יכולות להשיג אותו, זו שאלה של אמון. איך אתה יכול לדעת, שישראל שחתמה על הסכם שמתפרקת מהנשק הגרעיני - שהיא באמת מפרקת. האם מוכנים אנו להכניס שומר בדימונה שיעמוד וישגיח? אלא שהם יאמינו בנו, אם הם יאמינו בנו לא צריך לפרק. אם נציע דבר כזה הם יאמינו שרוצים לרמות אותם, ולא יתנו שום דבר בתמורה, כי לא יעלו על הדעת שאנו באופן חד-צדדי נפסיק.

אני לא חושב שזה רעיון טוב שאנו נעשה את דימונה, כדי שיהיה לנו על מה לוותר.

אדרבה, ניצור ארידנטה כדי שיהיה לנו על מה לוותר, שנוכל לוותר על התביעה ההיסטורית שלנו כדי להגיע לשלום. ליצור בשביל זה מפעל אטומי כדי שיהיה לנו על מה לוותר - זה לא מתקבל על הדעת. ...

פרופ' ש"ג איזנשטדט: לי נדמה שיש במסמך שלפנינו ובחלק גדול של הדיון איזה מעגל קסמים שקשה יהיה בצורה זאת לצאת ממנו. במה שמוגש לנו במשך הדיון, יש כל הזמן איזו הנחה של סידור או חוסר סידור טוטלי ... שלום או לא שלום, קיום או לא קיום בכל פרט ופרט, מהדבר הקטן ביותר עד דימונה, זה מיד צריך להיכנס לחשבון זה.

אם פירושם של מגעים היום לקבל איזה הסדר טוטלי - דה־פקטו או דה־יורה - זה לא יצליח, הם [המצרים] לא יסכימו לזה, אין סיבה שיסכימו לזה. [בהעדר סיכוי להסדר טוטאלי] הדבר העיקרי [שצריך לעשות הוא] ליצור אפשרות של עיסקות קטנות על דברים לא גדולים, שלא משתמעת מהם מיד התביעה של הסדר טוטלי, אליהם אפשר להגיע במשך הרבה זמן. אינני יודע מתי אפשר יהיה לחתום על הסכם שלום ששני הצדדים יאמינו אחד לשני, זה יכול להיות [להתמשך] זמן ארוך. אם רוצים ליצור אמון [זה חייב להיעשות] לאט לאט, לא על ידי הצהרות גדולות ולא על ידי תביעות של אהבה והשלמה. ... למה לנו לכבול את עצמנו, למה לא יכולים להגיע לעיסקות קטנות, [שנוכל] לעמוד בהן ... אם נבוא ונגיד כי לא נדרוש את זה וזה - בתנאי שתודו בקיומנו ... אם יש לנו דרישה ספציפית באותו רגע, אם זה שקט במקום זה, או השקטת תעמולה במקום אחר, אם יש משהו לתבוע מהם, איזה דברים קטנים - זה אפשר ... אם אנו יכולים להגיע אתם למין אופרציות מסוימות כאלה ולקיים אותן בצורה הוגנת, בלי הצהרת גדולות, יכול להיות כי לאט לאט נבנה בסיס של אמון ... הצהרות [של המצרים] על השלמה [עם קיומנו] אני לא רוצה, אין לזה ממשות ... אם נסתכל קצת איך קרתה ההפשרה של המלחמה הקרה בין ברית המועצות וארצות הברית - [ניווכח לדעת שזה קרה] רק על סמך עיסקות קטנות כאלה. אם אין לנו עיסקות - אז אין על מה לדבר.

... אני לא רואה לשם מה אנו זקוקים, מה זה מועיל לנו, להשתמש בצורה קצת ייצונית בתעמולה נגד נאצר, לא ברור למי זה מועיל. עלינו זה לא עושה רושם לתצרוכת הפנימית, אותו זה מרגיז, זה מוכרח להרגיז אותו ... אילו זה היה מועיל הייתי שוקל בזה. אינני מאמין שזה קלף. אבל בשביל קצת הפשרה או יצירת תנאים ראשונים לאפשרות של מגעים מוגבלים, נדמה לי שזה לא מועיל לנו, אני מסופק למה זה טוב. אני חושב שיש קצת השקעה אמוציונלית גבוהה מצדנו שלא משתלמת. מעבר לזה, אם אפשריים מגעים עם קבוצות כל שהן, אינטלגנציה או לא אינטלגנציה, ואם כי זה מאוד קשה לפי מה שאני יודע מהניסיונות שלי בוועדות מדעיות ... [צריך להבין ש] כל מגע כזה [גם אם] אין לו משמעות גדולה, הוא לא יכול להזיק. זו נדמה לי היא הדרך היחידה לעשות משהו, לא להסתכל על הכל מבחינת חשבון טוטלי, חשבון היסטורי. לפרק במידה האפשרית את המטען, להפשיר, ולנסות לתמרן בזה בצורה מוגבלת. בוודאי שזה לא יכריע, אבל יכול להיות שזה יהיה אחד הגורמים שיוכלו לעזור, שהצטברות של כוח בשלב מסויים תאפשר איזו הידברות. ...

ח"כ נתן פלד: אני מסכים ראשית כל לדברי ידידי יזהר הררי, ... שאין בעצם ניגוד בסיסי בין האינטרס היסודי של מדינת ישראל ושל מצרים. [עם זאת], אי-אפשר לאמר את הדבר הזה בצורה כל כך מוחלטת. אני מקבל את זאת, שאילו היה נאצר יכול להגשים את מבוקשו - היה שמח מאוד להיפטר מקיומה של מדינת ישראל. אבל היות והוא גם מדינאי ריאלי - אני חושב שבשביל נאצר להגיע לכלל הכרזה פומבית שאין הוא רואה כמטרה מידית מלחמה להשמדת ישראל, זה בסיטואציה שהיתה קיימת וקיימת היום בעולם הערבי - זה כבר איזה צעד, שאינני בטוח אם פסימיסטים שבינינו היו מאמינים שהוא יעשה את הצעד הזה. ובכל זאת הוא עשה אותו. מר ש' שניצור: בלי לקבל תמורה.

ח"כ יזהר הררי: ובלי פירוז אטומי.

ח"כ נתן פלד: בכל זאת נאצר היו לו גם מהדורות אחרות. היה נאצר של 1954, שיש בכל זאת איזו דוקומנטציה שהוא חיפש גם דרכים של מגע ושל אפשרות של הסדר. יש דוקומנטציה כזאת, אולי אני טועה.

אבל יש ארכיונים ויש דברים. באמת אינני מחשיב כל כך את הוויכוחים ההיסטוריים, רציתי רק לאמר שאין לנאצר בעניין זה קו יציב, ואני לא הייתי כל כך מופתע אילו נאצר, שב-1966 אמר שהוא לא הולך להילחם עכשיו נגד ישראל כי איננו מוכן ... אני כלל אינני בטוח שהוא בטוח, שהוא באמת יהיה מוכן. אני לא בטוח שמתוך גישה זו - לא נאצר ייפגש עם בן-גוריון - אלא שליח של נאצר ייפגש עם נציג ישראלי לשיחה בלתי רשמית, ישאל אותו או נשאל את עצמנו, איזה בסיס יכול להיות לתהליך של התגברות על האיבה - אני לא חושב שזה דבר כל כך פנטסטי - זה יכול להיות.

הערב הזה [נועד לכך] שנשאל את עצמנו, מה נאמר בהזדמנות כזאת ... אני חושב שגישתו של מר שניצור היא יותר מדי אבסטרקטית. אפשר לבנות מבנה אבסטרקטי כדי שיהיה לנו על מה להתווכח. נגיד שדורשים את הגדה המערבית, את עזה, ... בצורה כזאת נתפשר. במציאות הפוליטית שבה אנו חיים, אני על כל פנים חושב - ואני בטוח שיש עוד עם של ישראל - זה הישג גדול מאוד. אני מסכים עם כך שיש עכשיו השלמה למעשה. [אבל] יש הבדל בין השלמה למעשה ובין השלמה להלכה (אלוף א' יריב: אני לא חושב שיש השלמה למעשה). אני חושב שאי-אפשר לגשת לבעיה הזאת כמו שאמר הפרופסור איזנשטדט גישה כל כך טוטלית - או או. בשיחה המשוערת הזאת שיכולה להתקיים, יכולות להופיע כל מיני הצעות וכל מיני מחשבות. מה אנו יכולים לאמר למצרים? אנו יכולים לאמר למצרים: אנו מנהלים עכשיו נגדכם מלחמה מדינית טוטלית, אנו חושבים שאם תתעצמו - זה מסכן אותנו ואנו בכל האמצעים משתדלים להפריע לכם בכל מקום בעולם - באזור, במערב ובארצות הברית.

... אנו יכולים לאמר להם: זהו שטח שבו יכולה להיות הדדיות. אנו מוכנים לזאת, זה לא דבר כל כך דרמטי, אולי לא צריך להכריז על זאת, אנו מוכנים להפסיק בכמה

וכמה שטחים את הלוחמה הזאת נגדכם, בתנאי שאתם תפסיקו את הלוחמה נגדנו. אם "קול ישראל" יפסיק את התעמולה האנטי-מצרית - זה יהיה מותנה בכך ששופרות של התעמולה המצרית יפסיקו את התעמולה האנטי-ישראלית. אולי לא בבת אחת, אבל יש מקום לעיסקה.

האם נאצר מעוניין בזה? ... נאצר כבר הגיע להכרה שלוחמה נגד ישראל, לוחמה צבאית, איננה אקטואלית, אולי היא פרובלמטית גם לגבי העתיד, אז הוא נמצא באיזה סבך של לחץ למלחמה, של מתיחות שתוקפת אותו ואשר דוחפת אולי למה שהוא חושב שהוא לא יכול לעשות היום, ולא בטוח אם יהיה מוכן מחר. יש פה נזק ממשי שאנו גורמים לו.

... [בנייר העמדה] כתוב שאנו יכולים לעשות עיסקה מדינית כזו, אבל אם נעשה את זאת - זה יקומם נגדנו אנטי-נאצרים באיזור. האם אנו יכולים להסתכן? אני אומר שצריך יהיה להסתכן. אם נכון מה שסבורים, שהבעיה זה נאצר - אז יש מקום להסתכן. אני לא אומר בוודאות שהתשלום הוא מובטח, אבל היכן ראיתם במדיניות צעדים שאתם בטוחים שיביאו את התוצאה המבוקשת? אם זאת השאלה שאנו רוצים לפתוח בדו-שיח עם מצרים, אז אני חושב שזהו הדבר שאנו יכולים להציע ולאמר. אני לא חושב שיש לנו עניין להפריע - במידה שאנו יכולים להפריע - לתכניות של התפשטות של נאצר.

במעגל יותר מאוחר, אם הייתי יושב עם מצרים, הייתי אומר: סטאטוס קוו זה תנאי מצדנו. אינני מוכן לאמר לנאצר שאנו מוכנים לתת לו חופש פעולה בירדן, שינוי סטאטוס קוו בירדן זו בעיה לא רק מצרית, אלא גם ישראלית. אבל אני לא רואה סיבה שישראל תופיע כגורם עוין לפוליטיקה המצרית באיזורים יותר מרוחקים ... אם נאצר ישים את היד על הנפט של הנסיכויות ויתבצר - [האם] הוא יהיה יריב יותר מסוכן לישראל. בינתיים נאצר משיג את הנשק שלו בתנאים טובים. לא אטעה אם אומר שהעצמאות הצבאית הבלתי אמצעית של נאצר איננה נפגעת בשנים האחרונות על ידי חולשתו הכלכלית. זאת אומרת, אם נאצר ישים את היד על הנפט - זה לא מוכרח להיות גורם שישפיע על החרפת יחסו של נאצר לישראל. ... הבעיות הפנימיות של מצרים אשר מעיקות על משטר זה, ודוחפות אותו להרפתקאות חיצוניות - לא היה איכפת לי לו הרפתקאות אלו היו בכיוון אחר ולא נגד ישראל. אני אומר זאת באופן קצת ציני.

אני רוצה לסכם ולאמר: אם לדבר על הבעיה הזאת בצורתה הקונקרטי והממשית ביותר, נעשה משגה קשה אם נגיע לכלל מסקנה שאין לנו מה לדבר היום עם מצרים. איננו יכולים להציע להם הרבה, אבל לפי דעתי גם מה שאנו יכולים להציע להם הוא בעל ערך מדיני. אם אפשר להגיע עם מצרים לכלל מצב של מיתון או הפסקת הלוחמה התעמולתית - אני חושב שיש לדבר זה חשיבות גדולה מאד. אנו יכולים לקבל עוד ממצרים התגברות או ריסון הפעולה של הפלשתינאים נגד ישראל. ...

מר ש' שניצור: ברור מה אתה מציע לתת לו, אבל לא מה תקבל. ...
ח"כ נתן פלד: לפי דעתך יוצא שהמצרים היום למעשה אינם משמשים גורם אנטי-ישראלי?

מר ש' שניצור: לא.

ח"כ נתן פלד: אז מה השאלה?

מר ש' שניצור: מה תהיה התמורה הממשית שנקבל תמורת אפשרות לתת לנאצר להתעצם מבחינה כלכלית, אם לא צבאית?

ח"כ נתן פלד: אתה יכול להפריע לו בנסיכויות הנפט? אותה מידת השפעה שאנו יכולים להפעיל, איננה מונעת מנאצר להשיג את מבוקשו; מאידך - יש לזאת חשיבות מסויימת.

אני יוצא מן ההנחה, שנאצר מתקרב לדעה, שהתנגשות חזיתית עם ישראל לא באה בחשבון עכשיו, וספק אם תבוא בחשבון לעתיד. הוא עשוי להסיק מזה מסקנה מדינית, אם הצד שלנו במדיניות שלו יקל עליו את הדבר הזה. זה מה שהמדיניות שלנו יכולה לעשות. אבל אם אתה ... על ידי פעולתך, מלחמתך הטוטלית נגדו תכביד עליו לעמוד בעמדה זו ואולי גם לפתח אותה - אז אתה מחטיא את המטרה, אז אתה פועל נגד האינטרסים של מדינת ישראל. תסלח לי שאמרתי את זאת בצורה דרסטית.

מר ש' שניצור: אני מעריך יותר דיבורים ברורים, אני רוצה להבין. אני לא סולח לך על הדברים ההססניים הקודמים. ...

פרופ' איילון: נראה לי כי התיזה, כפי שהוצגה במסמך זה, בצורה כל כך אכזרית, ובצדק - היא נכונה, היא משקפת מציאות מסויימת. ולו היו מרככים את הדברים - היו רק זורעים אבק בעיני כל מי שמטפל בבעיה זו.

אני לא רואה כרגע כל אפשרות ממשית של הידברות מועילה עם מצרים. מה שיש לעשות - זה באמת לחטט לגבי דברים זעירים בכל מקום שתהיה הזדמנות, לעשות את המקסימום מצדנו ... לכן, הפעולה, הניסיונות והמאמצים צריכים להימשך כדי למצוא כל סדק הכי קטן, מתוך ידיעה ברורה שהסיכויים לאיזה הישג של ממש הם קלושים עד מאוד.

מאידך, מבחינת טווח רחוק, אינני סבור שלא קיימת אפשרות לעתיד יותר בהיר ביחסינו עם מצרים, שבצדק ניתן לאמר שהיא הגורם המכריע באיזור הזה, ובתוקף מנהיגותה את העולם הערבי היא עכשיו האויב הכי מסוכן.

אני לא חושב שנעשו טעויות כאלה גדולות, אני מניח שכל מדיניות פעילה רצופה בשגיאות, ושגיאות חמורות ביותר. אני לא חושב שלו היו נוהגים אצלנו לפי מיטב השיקול האפשרי ולא היו עושים אפילו שגיאה אחת, כי אז היה מצבנו שונה שינוי מהותי מכפי שהוא היום. אני חושב מצד שני, שההישג הגדול שלנו, הוא הישג בלתי מבוטל, שהוכחנו לאויבנו היום וגם לעצמנו, שההכרעה היא רחוקה. את ההישג הפשוט הזה אנו שוכחים, וזה סוף סוף הדבר היסודי. ב-1948, לאחר הניצחון שלנו,

היו כל מיני סיבות ונימוקים - לא הייתי שותף לכך - היו כל מיני סיבות ונימוקים כבדי משקל ביותר לחשוב שהניצחון הזה שלנו איננו משקף בעצם את המציאות ממש, שהיה פה הרבה מזל. הערבים גם האמינו בזה, לכל פרשת השחיתות אצלם, שזה היה הגורם המכריע. עד שבא עצם הקיום שלנו, עצם התגובות שלנו, עצם מבצע "קדש", שהוא בעל חשיבות מכרעת להכרה זו ש[אי] אפשר לחסל אותנו. נאצר נאלץ לדחות את המועד כי תגובתנו זה היה הישג מכריע, הארכת תקופת הנשימה זה בשבילנו הישג מכריע. לא הוכרעו הדברים, אבל זה הישג גדול ביותר שאין לזלזל בו. כלומר, במצב הפועל והקיים היום בעולם קשה מאד לאמר שהזמן פועל אך ורק לרעתנו. קודם כל, באופן כללי ניתן לאמר, אם לוקחים את ההיסטוריה של מצרים במשך הדורות, נצטמצם בתקופה המוסלמית, קצת מסוכן לעסוק באנלוגיות היסטוריות. היסטוריון קשה לו להסביר מה שקרה, לכל [לא כל] שכן מה שיקרה. אבל כדאי, אם מסתכלים על התקופה המוסלמית, התקופה היותר מאוחרת של האיזור הזה של המזרח התיכון ומצרים בתוכו - האיזור הזה היה עד לפני זמן לא כל כך רב איזור שבו היו מעצמות בעלות כוח עולמי והיה להם משקל עולמי, שיכלו להתמודד והתמודדו עם המעצמות הגדולות ביותר והחזקות ביותר של אותם הימים, אם אפילו לא נלחמו אחת עם השנייה ולא נאבקו ממש בשדה הקרב, מצרים היתה אחת הארצות החשובות ביותר בין אלה. עם זאת אנו רואים מצד אחד נטיות של אקספנסיה במשך תקופה מסויימת ומצד שני נטיות לפרטיקולריזם והסתגרות פנימית יותר, ואין סיבה שהיסטוריה זו לא תחזור. ביחוד, שלדעתי, האיזור הזה הוא לעומת העוצמה שלו בעבר - הפך לאיזור משני ביותר מבחינת עוצמתו. היום קיימים גורמים עולמיים הקובעים את גורלו של האיזור, במידה שלא היה בעולם לפני כן. המשקל הממשי של האיזור הזה - בשעה שהדברים באים לידי הכרעה - קטן לאין ערוך מאשר היה בתולדותיו. אם נקח דוגמה קרובה יחסית, של מוחמד עלי, אין ספק שמוחמד עלי, כוחו, משקלו במסגרת העולמית, במסגרת יחסי הכוחות היה פי כמה וכמה גדול מאשר זה של נאצר בימינו.

אני כבר לא רוצה לדבר, רק אצביע על עובדה שהיא כל כך בולטת לעין וסימפטומטית: היום קונים כמעט כל הנשק בחוץ. באותה התקופה חלק גדול של הנשק נוצר במצרים, היום זה בלתי אפשרי בכלל. ...

אני עוסק היום בימי הביניים, אינני קורא בצורה סדירה את ההתרחשויות, על כל פנים נראה לי ש[הקשר] האמוציונלי של הפרט המצרי בבעיה של פלשתינה, אם אפשר לחלק אותה לגולגולת, אז המודד הוא יהיה קטן ביותר, מזה של איש סוריה או ירדן, או לכל [לא כל] שכן של פלשתינאי שנפגע. זה גורם אשר עלול לפעול במרוצת הזמן לטובתנו.

יש כאן גורם אחד שלילי ומסוכן שהוזכר כאן - התרבות האוכלוסיה במצרים, שאין דומה לה בהיסטוריה האנושית. זה גורם שאיננו יודעים איך הוא יפעל, הוא יכול בהחלט לפעול לרעתנו, בכך אין כל ספק.

לכן העתיד הוא ביחסי המעצמות העולמות [העולמיות], וזה הגורם המכריע. מוכרחים להביא בחשבון ההשתנות של יחסי המעצמות. וכאן בהחלט לא יכולים לאמר שהמצב יתפתח דווקא לטובתנו, אבל זה גורם שאסור לנו להיות פסיבי לגביו, הוא נותן לנו סיכויים. ואם אנו רואים את ההשתנות של 10-15 השנים האחרונות, וזו תקופה קצרה מאד, זה 12 שנה מאחר [לאחר] שעלה נאצר לשלטון, אנו רואים שחלו שינויים מרחיקי לכת. מספיק לראות את מדיניותה של רוסיה, כיצד הדברים התהפכו אצלה. ומכאן צפויות סכנות גדולות וצפויות גם אפשרויות.

פה הזכירו עניין המדיניות שלנו. יש דברים ויש שטחים שאנו מוכרחים בהם להתנגש עם מצרים, שאין מנוס מזה.

הפעולה שלנו באסיה ובאפריקה - אינני יודע אם נצליח בזה לאורך ימים, אינני יודע אם יעמדו לנו הכוחות, המשאבים לכך, אבל אין ספק שהפעולות האלו היו מן המוצלחות והחשובות ביותר בתולדות המדינה. אם היו אומרים למישהו מראש שתהיינה הצלחות כאלו - אני לא הייתי מאמין בזה, על אף האכזבות שלנו לעתים ממדינות באפריקה ובאסיה - הרי זו אחת הפעולות המוצלחות שלנו, אשר לולא מערכת סיני לא היתה יכולה להתקיים, מערכת סואץ פתחה את זאת, בלי ים סוף לא היינו יכולים להגיע לזה, והיינו מוכרחים להתנגש עם נאצר, ההתנגשות היתה הכרחית וגרמנו לו נזק. אבל מה אפשר לעשות, זה היה חלק מן המציאות.

אני רציתי רק לאמר לגבי כמה דברים שהושמעו כאן. קודם כל העניין הזה והביטוי של נאצר והיטלר. זה לא אקטואלי, אני לא חושב כי בצבוריות שלנו קיים יחס כזה. יש מישהו שהתבטא בצורה כזאת, אבל הציבור שלנו בתור כזה איננו מתייחס לנאצר כמו אל היטלר.

דובר על כך שתהיה גישה ריאליסטית לערבים. ריאליזם זה דבר יחסי. מה שנראה בעינינו כראליסטי - בעיני הערבים נראה בדיוק היפוכו המוחלט. ... אלוף י' הרכבי: את דעותי בעניין חלק מן הציבור היושב כאן מכיר.

כאשר יהודים באו לפתור את בעייתם - היה להם אינטרס לפתור את הבעיה שלהם, אבל את הבעיה הזאת לא רצו לפתור באיזושהו מקום, אלא במקום מסוים. היה הגורם האידאולוגי. כשאנו מדברים עם ערבים - אנו מדברים רק על האינטרס שלהם, כאילו שלהם אין אידאולוגיה. עניין זה הוא די טיפוסי לנו. זו אחת הסיבות שכל ההיסטוריה שלנו רוויה בשקר לגבי הערבים והוא גורם אשר מקשה עלינו לראות נכוחה את הערבים. כי לערבים, פרט לאינטרס יש שאיפות לאומיות. עניין חיסול מדינת ישראל הפך אצלם לחזון לאומי, אשר עליו כותבים מאות ספרים. בעוד אנו לא כותבים על הקונפליקט הערבי - הם כותבים עליו, וזה קיבל משמעות בספרות, בשירה, בצורה מורחבת מאד. אנו רואים בהם מעין תת־אדם. הגישות האלה לראות אותם כתת־אדם הם אצלנו דווקא בזרמים שנוטים בפי־רוח כלפיהם. אנו נוטים לא לראות מה שהם אומרים, אלא לייחס להם אינטרסים שאנו רוצים ... לגבי מצרים

קיומנו פוגע באינטרס שלהם. לולא היינו קיימים - הם היו משתלטים על סוריה. הם ראו את זאת כאשר חל פירוק קע"ם, כי לא היתה רציפות טריטוריאלית, ומאין לנו לבוא ולאמר שאין ניגוד אינטרסים בינינו לבין מצרים? אנו אומרים זאת, כיוון שזאת שאיפה פוליטית רצויה שלנו.

אם נבדוק את נאצר נראה כי מעטים הם האנשים העקביים כמוהו בגישתם לגבינו. בזמן יסוד קע"ם ב-1959 הוא אומר כי דוחה את המלחמה נגדנו ואותו נאום הוא נאם ב-1962, ואת זאת הוא כתב ב-1954. עוד ב-1954 הוא כותב על זאת שיש כאן מאבק היסטורי, שהמלחמה עוד לא התחילה, הוא רואה את זאת בראייה היסטורית רחוקה כבר בתאריך מוקדם כזה.

אינני חושב שנכונים כל סיפורי הבדים. נכון שהיה איזה מגע [בין ישראל למצרים], ... [אבל] זה לא נכון שאי-פעם נאצר אמר שנעשה הסכם, תמלאו אחרי החלטות של האו"ם ואז יהיה הסדר. הוא אף פעם לא אמר את זאת. הוא אמר דבר אחר: ראשית כל צריך למלא החלטות האו"ם, ואחר כך נראה. אף פעם הוא לא אמר: תמלאו אחרי החלטות האו"ם - ונעשה אז הסדר. (אלוף א' יריב: הייכל אמר: גם אם תמלאו אחרי החלטות האו"ם לא יהיה הסדר). הייכל הרחיק לכת.

זה לא נכון שאנו תופשים מקום חשוב בנאומים של נאצר, שהוא מלהיב את העם שלו באמצעותנו. יזהר, אם תקרא כל נאומיו - תיווכח כי אנו לא תופשים מקום חשוב בנאומיו. בנאומים במצרים, לרוב בנאום של שעה אין יותר מאשר שני משפטים עלינו. רק בתקופה האחרונה יש יותר - זה יכול להגיע לחמישה משפטים. בנאומים שלו אנו תופשים מקום קטנטן, לרוב לקראת הסוף. זה לא נושא שמלהיב את ההמון במצרים. הקונפליקט שלנו הוא לא עם העם המצרי, כי העם המצרי אין לו תחושה זו. ... זה לא נכון שהוא מדבר בשפה שונה לאנשים שמבקרים אותו ולעמו הוא מדבר בשפה אחרת. כאשר סנטורים אמריקאיים דיברו אתו על עם ישראל [הוא] אומר אותם הדברים אותם הוא אומר אל עמו. הוא אומר: אנו עוד לא מוכנים, נדחה את זאת. אחת מתכונותינו היא שיש לנו סבלנות גדולה. מבחינתו, כשם שאנו אומרים כי נצח ישראל לא ישקר, כך הוא אומר כי נצח הערבים לא ישקר, זו בבחינת הגישה "הציונית" שלו.

הביטוי - מחווה - הוא ביטוי של זלזול בצד השני. מתי אתה עושה מחווה? כאשר אין לך מה לעשות באופן ממשי. כאשר אנו מדברים על זאת שנעשה מחווה - זה אומר שאנו לא מתייחסים לצד השני בצורה רצינית. אינני חושב שיש איזה מחווה שאנו יכולים לעשות, איזה מחווה שהיא כל כך חשובה לו. פה ישנה טעות שנובעת מאגור-צנטריות גבוהה, כאילו זה הדבר שכל כך מפריע לו.

לגבי אירדנטה - אירדנטה או שישנה או שאיננה. אי-אפשר ליצור אותה באופן מלאכותי כדי ליצור מצב היסטורי. אירדנטה סינתטית היא בלתי אפשרית.

מר ש' שניצור: למה סינתטית?

אלוף י' הרכבי: משני דברים: ראשית, היא לא מציאותית; שנית, מבחינת העוצמה. העולם הערבי - 100 מיליון ואילו מספרנו קטן. יכול להיות שפעם מספרים לא יהיו חשובים. יש לי רושם, שמבחינת הנקודה החלשה של יצירת סימטריה זו - איננה מציאותית. (ש' שניצר: אצלי - כן). אתה צריך לראות מה אצל העם.

יש לי הרושם שאחד הדברים המעניינים בקונפליקט זה, שמדיניות החוץ שלו היא גם מדיניות הפנים שלו. זאת אומרת, ההשפעה על הערבים היא עד כמה אנו בריאים. הם בונים על זאת שאנו גוף לא בריא, שאנו לא לאום. הסורים מתעסקים בזה בלי סוף, הם בונים על כך שלנין ב"1903 לא הכיר ב"בונד" כייצוג לאומי, זאת אומרת כי כאן הוכחה שאנו לא לאום, זאת אומרת שאנו דת. הערבים מתעסקים בזה מהן השקפותיו של קלישר בציונות. על עניין זה של ה"בונד" אני לא ידעתי, אני למדתי את זאת מספר ערבי. הם עוסקים בנושא זה שאנו איננו עם, איננו לאום, עכשיו הם משתמשים בתוצאות מחקר שנעשה בתל-השומר, ובבית הספר לקציני מטה במצרים מלמדים על מבנה הדם אצלנו. זו לא תורה של ד"ר שיבא, אלא של פרופסור אחר, שאצלנו יש קבוצות שונות, זאת אומרת שאנו גזע, שאנו כוזרים. ויצמן - היו לו פנים דומים לזה של לנין, זאת אומרת שאנו מונגולים, שאנו כוזרים, זאת אומרת שאין קשר ישיר בינינו ובין הערבים. הבעיה היא שהם רוצים להוכיח שאנו לא עם, והם בונים את זאת לא רק על השקפה אלא על הנרגנות שלנו, וכבר משה רבנו התאונן עלינו שאנו עם קשה עורף, אנו עם שכבר הקים פעם מדינה, ולא החזיקה יותר מעשר שנים ולאחר מכן היא התפצלה המדינה ליהודה וישראל, ומאז הם אומרים יש לכם מריבות ופרשיות. הם בונים על אי-בריאות מדינית שלנו. ...

אני בעד כל ניסיון, אם אפשר, לנסות להגיע למגע. לא צריך להרגיז אותם סתם. והדבר אשר הכי הרגיז אותם בהיסטוריה זה לא מבצע סיני, כי אם המוביל הארצי.

אלוף א' יריב: אני לא רואה את זאת.

אלוף י' הרכבי: נאצר עצמו אמר את זאת.

אלוף א' יריב: על מבצע סיני אני רואה בכל נאום.

אלוף י' הרכבי: זה לא נוח לו להגיד. מבצע סיני הפך לאפיזודה, הפך אצלם לניצחון שלהם. ואילו בעניין המוביל הארצי הם התחייבו שיפסיקו את העניין, ולמרות זאת העניין נמשך. ונאצר אמר באחד הנאומים שלו כי אחת החולשות שלנו היא, שאפילו בטריטוריה שלנו אנו לא אדונים, אנו לא יכולים להטות את הירדן כרצוננו.

אנו עומדים כאן בפרדוקס, אפילו שנקבל כעקרון מדיניות שאנו לא צריכים לגרות אותם - אף אחד לא יגיד לא צריך להטות את המוביל הארצי. אנו מגרים אותם, כי קיומנו מחייב אותנו לגרות אותם. ...

אלוף א' יריב: כלומר, הבעיה היא לא ערבים; אלא הבעיה היא יהודים.

בקושי קראתי את הנייר, לא ידעתי שמאיר יצטרך לעזוב. ואגיד כמה דברים לא בבחינת סיכום, אין פה סיכום, אלא בקצרה ברצוני להביע דעה. מתוך זה שיש לנו

מגע יום-יומי עם הנושא, אולי זה מגביל אותנו, אנו אולי איננו רואים את הכל. תוך מגע יום-יומי עם הנושא והדברים ששמעתי, מהדברים שנאמרים לא באופן גלוי, מדברים שנאמרים באופן אינטימי, ביניהם, נראה לי, כי, היום נראה לי שלמצרים אין בכלל עניין להיכנס לאיזה שהוא מו"מ אתנו. אנו היום לא מדאיגים אותם, היום ישראל לא מדאיגה אותם. האסטרטגיה של נאצר שהוא הכריז עליה מספר פעמים, וביום חמישי שעבר הוא חזר עליה, היא בין היתר מראה על כך שעכשיו יש לו בעיות אחרות, יש לו שורה של בעיות חוץ ופנים.

אני מקבל גם את התזות היסודיות שהציג פאטי, שקשה להגיע אתו להידברות, כי בעצם הדברים שאנו מייצגים יש בהם ניגוד גמור לו. אבל אני יוצא מנקודת המוצא, אני מוכן לקבל את המצב כפי שהוא, שנאצר אומר היום: לא מלחמה עם ישראל. מתי? - מתישהו. בשבילנו - אם לדבר בלשון של בני אדם פשוטים - זה ריווח.

אני מוכן לצאת מנקודת מוצא זו, אני מוכן להגיד מה נראה לי כדאי לנו לעשות. אחד הקשיים שקיימים, בנוסף לכל מה שתארת, שאני לא בטוח שאנו מבינים אותם כראוי. אני בטוח שהם לא מבינים אותנו כראוי. אינני בטוח שהבנה היתה משנה את המצב. במצב של היום, אולי יש אפשרות להגיע לא להידברות, אבל להגיע לדיבורים, לשיח, שבו אנו יכולים להסביר למצרים למשל, למה נניח נהגה ישראל בעניין זה כך כפי שנהגה, אם זה סמוע או דבר אחר. מה יהיה הריווח מזה - אינני יודע. אבל אם אנו מניחים שכולנו רוצים להגיע לשלום אם בתנאים של מר שניצר או בתנאים אחרים אפשר להתווכח, אבל כולנו מסכימים וכולנו רוצים להגיע לשלום. אבל לעומת זאת יש איזו מין הסכמה הדדית שאנו לא מעוניינים במלחמה וגם הם, מסיבות שלהם, לא מעוניינים במלחמה, אולי אפשר לנצל זמן זה בשלבים קטנים אפילו, בצעדים מינימליים ביותר להתקדם קודם כל לידי זה שבכלל יש אפשרות לדבר. היום אין לנו אפשרות לדבר אתם. אנו צריכים לדבר אתם היום דרך משהו. אינני יודע איך המישהו הזה מציג את העניין. אולי הגישה שלנו צריכה להיות לא מה אנו נמכור לכם [להם] כשנבוא אליהם - לא נמכור להם שום דבר. נתחיל קודם כל בלי התחייבויות לא מצדם ולא מצדנו. ניפגש, יש לנו שאלות אליהם, יש להם שאלות אלינו, נשמח לענות לשאלות שלהם, אפילו אם הסיכויים להתקדם הם קלושים. כניסיון זה כדאי. לאור הדיבורים, לאור מידת ההתקדמות בעניין, נוכל להגיע לעניינים שכאן דובר עליהם, אם כן להפסיק להשמיץ אותו או לא. כל אותן הנקודות שהועלו פה, שהן לא פשוטות, שאנו לא בטוחים באיזו מידה יכולות לשנות את המצב לקידום העניין.

כל הניסיונות שהיו עד עכשיו היו ניסיונות שבהם באו ואמרו: רוצים לדבר על שלום. הגישה הטוטלית לא הולכת. לא היה נעים לו לאמר לשליח של אייזנהואר מיד שלא מסכים, ולכן דחה אותו הלוך ושוב עד כמה שאפשר. בתנאים של היום, אם זה מקסימום או מינימום - זה עדיין לא בטוח אם נוכל להגיע לזה. אבל אולי זה אפשרי. בכל אופן - כדאי לנסות.

אמרתי דברים אלה לא בבחינת סיכום, רק הבעת דעה. בשבילי זה היה ערב טוב, כי שמעתי כאן דברים שאנו לא שומעים אותם יום יום.

מר א' הר־אבן: כולנו צמחנו יחד ובמשך 10 השנים האחרונות עומדים נוכח אותה מציאות ומדברים במונחים די דומים ומאשרים זה את נוסחתו של זה.

אני רק יכול להביע את התחושה שלי לגבי המסקנות המעשיות, כי בסופו של דבר רוצים להגיע לאיזה דבר [מעשי?], לאן רוצים ללכת בדילמה זו, שבה לכאורה ניצבים שני כוחות, שני קרחונים גדולים שעומדים זה מול זה, כאשר כמעט אין מקום לזוז. ונדמה לי שארה"לה [יריב] סיכם את זאת נכון, או סיכם את דעתו, מבחינה זו שצריך לחפש את הסדק, האפשרות להגיע לדבר, מבלי לחשוב לכתחילה על המקח וממכר המעשי, בלי להיאחז באיזה דבר שיש מה לקנות ומה למכור. חשוב אם מגיעים לדבר, שזה יהיה מושתת על מציאות, אפילו כדי אמירת דברים שהם לא כל כך נוחים, אפילו רק כדי הגעה לשיחה, מבלי להציג דברים שאין ביכולתנו לעשות, ושאין ביכולתנו לוותר עליהם, אלא על הבסיס הקיים, שהוא קשה. המציאות היא קשה לנו, המציאות קשה גם להם. קצת ניטול מהקשיים של שני הצדדים. נפגשים ומדברים.

קראתי מאמר על מגעים, דו־שיח של שני גושים בשנים הראשונות של המלחמה הקרה, בראשית שנות ה־60, דיפלומט אנגלי נשאל למטרת הדו־שיח. והוא אמר: הדו־שיח זו מטרה בפני עצמה. קראתי על מפגש השגרירים בין סין וארצות הברית, שוב אתה סוקר 15 שנות הידברות, 150 פגישות, מבחינה מעשית כמעט לא הושג שום דבר. ההישג הגדול הוא לא כל כך ההישג המעשי אלא בחילופי הדעות והדברים שנמנעו כתוצאה מעצם המגע הזה. הלוואי ונגיע לשלב זה.

בסופו של דבר, וזה הסיכום מדברי כל הנוכחים, למרות המציאות הקשה, הצבת בה אנו נתונים, צריך לחפש כל סדק דרכו לנסות להגיע לדיבור.

מר א' הר־אבן: בשם המוסד ברצוני להביע תודה לכל המשתתפים שתרמו מזמנם ומחשבתם לנושא. אני בטוח שזה ישמש לנו גם עידוד.